

Bartłomiej Oręziak

Cyberprzestępczość w aspektach proceduralnych

**Dowody elektroniczne
a nowoczesne formy
przestępczości**

**Cyberprzestępczość
w aspektach
proceduralnych.
Dowody elektroniczne
a nowoczesne formy
przestępczości**

PRAWA CZŁOWIEKA I PRAWO MIĘDZYNARODOWE (NR 9)

Bartłomiej Oreziak

**Cyberprzestępczość
w aspektach
proceduralnych.
Dowody elektroniczne
a nowoczesne formy
przestępczości**

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
Katedra Ochrony Praw Człowieka i Prawa Międzynarodowego Humanitarnego

Warszawa 2019

Prawa Człowieka i Prawo Międzynarodowe (nr 9)

Cyberprzestępczość w aspektach proceduralnych.

Dowody elektroniczne a nowoczesne formy przestępczości

Cybercrime in Procedural Aspects. Electronic Evidence and Modern Forms of Crime

Redaktor naukowy serii

prof. nadzw. dr hab. Elżbieta Karska (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego)

Recenzenci

*prof. nadzw. dr hab. Marek Świerczyński (Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu
Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie)*

dr Konrad Burdziak (Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego)

*dr Marcin Wielec (Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana
Wyszyńskiego w Warszawie)*

Projekt okładki, korekta, skład i łamanie

Marcin Czajkowski

Ilustracja na okładce

domena publiczna

© Copyright by the Author, Warszawa 2019

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Katedra Ochrony Praw Człowieka i Prawa Międzynarodowego Humanitarnego

ul. Wóycickiego 1/3, bl. 17, 01-938 Warszawa

<http://wpia.uksw.edu.pl/node/231>

ISSN 2300-3472

ISBN 978-83-64298-08-0

*Pracę dedykuję wszystkim tym,
którzy we mnie uwierzyli.*

Spis treści

Wykaz skrótów	11
Przedmowa	13
Rozdział I Uwagi wprowadzające	15
1. Przedmiot i zakres opracowania.....	15
2. Uzasadnienie wyboru tematu	19
3. Dorobek doktryny	20
Rozdział II Charakterystyka cyberprzestępczości w ujęciu dogmatycznym z elementami komparatystyki.....	31
1. Pojęcie cyberprzestrzeni	31
1.1. Definicja Wiliama Gibsona	32
1.2. Wybrane definicje cyberprzestrzeni funkcjonujące w literaturze przedmiotu oraz w działalności organizacji międzynarodowych.....	33
1.3. Pojęcie cyberprzestrzeni na przykładzie wybranych państw	34
1.3.1. Stany Zjednoczone Ameryki	34
1.3.2. Republika Francuska	35
1.3.3. Wielka Brytania.....	36
1.3.4. Republika Federalna Niemiec	37
1.3.5. Rzeczpospolita Polska	37
2. Definicja cyberprzestępczości	39
2.1. Wybrane definicje cyberprzestępczości funkcjonujące w literaturze przed- miotu oraz w działalności organizacji międzynarodowych.....	41
2.2. Pojęcie cyberprzestępczości na przykładzie wybranych państw	44
2.2.1. Stany Zjednoczone Ameryki	44
2.2.2. Republika Francuska	45
2.2.3. Wielka Brytania.....	47
2.2.4. Republika Federalna Niemiec	48
2.2.5. Rzeczpospolita Polska	49

3. Rodzaje cyberprzestępstw	50
3.1 Przestępstwa przeciwko poufności, integralności i dostępności danych informatycznych oraz systemów.....	52
3.1.1. Nielegalny dostęp.....	52
3.1.2. Nielegalne przechwytywanie danych.....	53
3.1.3. Naruszenie integralności danych.....	53
3.1.4. Naruszenie integralności systemu.....	54
3.1.5. Niewłaściwe użycie urządzeń.....	54
3.2. Przestępstwa komputerowe	56
3.2.1. Fałszerstwo komputerowe.....	56
3.2.2. Oszustwo komputerowe	56
3.3. Przestępstwa z uwagi na charakter zawartych danych.....	57
3.3.1. Przestępstwa związane z pornografią dziecięcą.....	57
3.4. Przestępstwa związane z naruszeniem prawa autorskiego i praw pokrewnych	58
4. Podsumowanie.....	60
Rozdział III Zarys postępowania dowodowego w polskim procesie karnym	61
1. Pojęcie prawa i postępowania dowodowego.....	61
2. Pojęcie dowodu.....	63
3. Systematyzacja dowodów.....	66
3.1. Dowody pierwotne i wtórne	66
3.2. Dowody pojęciowe i zmysłowe.....	67
3.3. Dowody bezpośrednie i pośrednie	67
3.4. Dowody osobowe i rzeczowe	68
3.5. Dowody z przeznaczenia i przypadkowe	69
3.6. Dowody obciążające i odcciążające.....	69
3.7. Dowody swobodne i ścisłe.....	69
4. Surogaty dowodowe	70
4.1. Domniemania.....	71
4.1.1. Domniemania faktyczne.....	71
4.1.2. Domniemania prawne	71
4.2. Notoryjność	72
4.3. Uprawdopodobnienie	73
5. Procesowy zarys podstawowych czynności dowodowych przewidzianych w Kodeksie postępowania karnego (analiza <i>de lege lata</i>)	74
5.1. Uwagi wspólne	74
5.2. Wyjaśnienia oskarżonego.....	75
5.3. Świadkowie.....	76
5.4. Biegli, tłumacze i specjaliści	78
5.4.1. Biegli.....	78
5.4.2. Tłumacze	79
5.4.3. Specjaliści	80

6. Nowoczesne (niekonwencjonalne) dowody w procesie karnym – dowody w walce z cyberprzestępczością	81
7. Podsumowanie.....	84
Rozdział IV Dowody w sprawach o cyberprzestępczość.....	85
1. Pojęcie dowodu elektronicznego.....	85
1.1. Zarys postępu cywilizacyjnego i jego wpływa na prawo.....	85
1.2. Postęp technologiczny a prawo i postępowanie dowodowe w procesie karnym	87
1.3. Definicja dowodu elektronicznego.....	89
1.3.1. Trudności definicyjne.....	89
1.3.2. Zarys procesu definicyjnego	90
1.3.3. Postulat <i>de lege ferenda</i>	92
1.4. Międzynarodowe zasady dotyczące dowodów elektronicznych.....	93
1.5. Miejsce dowodu elektronicznego w systemie dowodów wykorzystywanych w procesie karnym	94
1.5.1. Dowód elektroniczny jako dowód pierwotny bądź wtórny.....	94
1.5.2. Dowód elektroniczny jako dowód pojęciowy bądź zmysłowy.....	95
1.5.3. Dowód elektroniczny jako dowód bezpośredni bądź pośredni	95
1.5.4. Dowód elektroniczny jako dowód osobowy bądź rzeczowy	95
1.5.5. Dowód elektroniczny jako dowód z przeznaczenia bądź przypadkowy.	96
1.5.6. Dowód elektroniczny jako dowód obciążający bądź odciążający	96
1.5.7. Dowód elektroniczny jako dowód swobodny bądź ścisły.....	96
1.6. Szkic konwencji w sprawie dowodów elektronicznych	97
2. Systematyzacja dowodów elektronicznych.....	97
2.1. Kategoryzacja dowodów elektronicznych	97
2.2. Klasyfikacja dowodów elektronicznych	98
2.2.1. Podział dowodów elektronicznych ze względu na sposób uzyskania	99
2.2.2. Podział dowodów elektronicznych ze względu na rodzaj danych	100
2.2.3. Podział dowodów elektronicznych ze względu na sposób powstania zapisu	101
3. Katalog czynności dowodowych wykorzystywanych w walce z cyberprzestępczością .	101
3.1. Uwagi wspólne	102
3.1.1. Zakres przepisów procesowych.....	102
3.1.2. Warunki i gwarancje	104
3.2. Niezwłoczne zabezpieczenie przechowywanych danych informatycznych	105
3.2.1. Niezwłoczne zabezpieczenie i częściowe ujawnienie danych dotyczących ruchu.....	106
3.3. Nakaz dostarczenia.....	106
3.4. Przeszukanie i zajęcie przechowywanych danych informatycznych	107
3.5. Gromadzenie w czasie rzeczywistym danych informatycznych.....	109
3.5.1. Gromadzenie w czasie rzeczywistym danych dotyczących ruchu	109
3.5.2. Przechwytywanie danych dotyczących treści	110
4. Podsumowanie.....	110

Rozdział V	Wprowadzenie dowodów elektronicznych do procesu karnego.....	113
1.	Inicjatywa dowodowa.....	113
1.1.	Inicjatywa dowodowa sprzed nowelizacji z dnia 24.10.2016 roku.....	113
1.2.	Inicjatywa dowodowa po nowelizacji z dnia 24.10.2016 roku	116
1.2.1.	Inicjatywa dowodowa stron	116
1.2.2.	Inicjatywa dowodowa urzędowa.....	119
1.2.3.	Urzędowa Inicjatywa dowodowa biegłych	122
2.	Wniosek dowodowy.....	122
2.1.	Istota wniosku dowodowego.....	122
2.2.	Kategoryzacja wniosków dowodowych.....	123
2.3.	Elementy wniosku dowodowego.....	123
2.4.	Teza dowodowa	124
2.5.	Uzupełnienie wniosku dowodowego	124
2.6.	Oddalenie wniosku dowodowego.....	125
3.	Dowody elektroniczne pozyskane niezgodnie z prawem	125
3.1.	Teoria owoców zatrutego drzewa	125
3.2.	Polskie realia dowodów nielegalnych	127
3.2.1.	Art. 168a Kodeksu Postępowania Karnego.....	127
3.2.2.	Zakres art. 168a KPK a ochrona praw człowieka.....	128
4.	Dopuszczalność wprowadzenia dowodów elektronicznych.....	129
4.1.	Otwarty katalog dowodów w procesie karnym.....	129
4.2.	Dowody a postęp techniczny, technologiczny oraz cywilizacyjny.....	130
4.3.	Dowody a test Douberta	130
4.4.	Dowody a Konwencja budapesztańska.....	131
4.5.	Dopuszczalność <i>sensu stricto</i> dowodów elektronicznych w amerykańskim orzecznictwie	131
4.6.	Brak możliwości przeprowadzenia dowodu w polskim orzecznictwie	132
5.	Ocena dowodów elektronicznych.....	133
6.	Podsumowanie.....	134
	Zagadnienia końcowe	135
1.	Podsumowanie ustaleń.....	135
2.	Wnioski na przyszłość.....	138
	Bibliografia	143
	Źródła prawa.....	143
	Orzecznictwo	144
	Dokumenty	146
	Literatura	148
	Literatura zagraniczna.....	148
	Literatura krajowa	152

Wykaz skrótów

ABW – Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego;

Cyberprzestępstwa przeciwko poufności, integralności i dostępności danych informatycznych oraz systemów – udostępnienie urządzenia, w tym także systemu informatycznego, przystosowanego albo stworzonego w celu popełnienia cyberprzestępstwa w formie nielegalnego dostępu, nielegalnego przechwytywania danych, naruszenia integralności danych albo naruszenia integralności systemu;

Elektroniczna Konwencja Dowodowa, EKD – Draft Konwencji w sprawie Dowodów Elektronicznych, Draft Convention on Electronic Evidence;

KK – Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, Dz. U. z 2017 r. poz. 2204 z późn. zm.;

KPK – Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, Dz. U. z 2017 r. poz. 1904 z późn. zm.;

Konwencja budapesztańska, KREC – Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości, sporządzona w Budapeszcie dnia 23 listopada 2001 r., Dz. U. z 2015 r. poz. 728;

MAC – Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji;

SKPD – Senacki Komitet Polityki Demokratycznej, Senate Democratic Policy Committee;

SN – Sąd Najwyższy Rzeczypospolitej Polskiej;

SN USA – Sąd Najwyższy Stanów Zjednoczonych Ameryki;

Udostępnienie – umyślna oraz bezprawna produkcja, sprzedaż, pozyskiwanie w celu wykorzystania, importowanie, dystrybucja, inne udostępnienie.

Przedmowa

Zjawisko cyberprzestępczości i związane z nim dowody elektroniczne nabierają znaczenia w związku z intensywnym rozwojem technologii. Problematyka ta jest przedmiotem niniejszej monografii opracowanej przez Bartłomieja Oręziaka. Zaprezentowane w niej wyniki badań mogą być użyteczne w stosowaniu prawa i w pracach zmierzających do optymalizacji regulacji. Cyberprzestępczość jest bowiem zjawiskiem, które stanowi coraz większe wyzwanie dla ustawodawcy oraz sądów.

Bartłomiej Oręziak podjął się monograficznego opracowania, wszechstronnie charakteryzującego aktualną problematykę dowodów elektronicznych, dając w tym zakresie w pełni samodzielne i przemyślane opracowanie. Autor wykazał się bardzo szeroką znajomością wiedzy teoretycznej z zakresu postępowania karnego oraz zagadnień pokrewnych.

Zawarte w monografii ustalenia cechuje wysoki poziom merytoryczny. Przeprowadzone badania doprowadziły Bartłomieja Oręziaka do twórczych, wartościowych wniosków. Autor odwołał się do funkcjonujących w zakresie cyberbezpieczeństwa oraz dowodów elektronicznych międzynarodowych standardów, przedstawiając konkretne wytyczne dla ustawodawcy. Zaproponował m.in. przyjęcie jednoznacznych definicji cyberprzestrzeni oraz cyberprzestępczości, zarówno w prawie krajowym, jak i międzynarodowym. Interesująca jest propozycja legalnej definicji dowodu elektronicznego.

Rozważania nie zostały ograniczone do nowinek technologicznych. Przeprowadzono pogłębioną analizę postępowania dowodowego w procesie karnym. Płaszczyzny badawcze związane z postępowaniem karnym oraz cyberprzestępczością zostały ze sobą sprawnie połączone. Na uwagę zasługuje dobór właściwej metody badawczej. Obok bowiem naturalnej dla nauki prawa metody dogmatycznej zastosowano metodę porównawczą.

Opracowanie prezentuje przejrzyste zestawienie uwag ogólnych, analizy orzecznictwa, oceny, zarówno prawa materialnego, jak i procesowego, wskazówek praktycznych, własnych spostrzeżeń i odwołań do obcych systemów prawnych. Monografia jest dziełem oryginalnym, które istotnie wzbogaca dorobek polskiej doktryny prawa.

To wszystko sprawia, że warto polecić książkę wszystkim zainteresowanym problematyką cyberprzestępczości oraz dowodów elektronicznych. Publikacja jest przeznaczona dla sędziów, prokuratorów, adwokatów i radców prawnych. Będzie interesującym źródłem wiedzy dla pracowników naukowych zajmujących się tematyką cyberprzestępczości oraz dowodów elektronicznych.

*dr hab. Marek Świerczyński,
prof. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego*

*Consultant on Electronic Evidence
European Committee on Legal Co-operation
Council of Europe*

Rozdział I

Uwagi wprowadzające

1. Przedmiot i zakres opracowania

W celu poprawnego przekazania informacji zawartych w niniejszej pracy i dla jasności jej wyводу wypada poczynić określone uwagi wprowadzające, które będą zawierać wyjaśnienie przyjętych założeń metodologicznych. W związku z tym należy zauważyć, że pod pojęciem „przedmiot opracowania” rozumie się główną płaszczyznę rozważań, a więc jest to konkretne i zarazem tytułowe zagadnienie, które zostało poddane szczegółowej analizie prawnej, wyznaczonej przez przyjęte wcześniej metody badawcze i cele niniejszego opracowania. Natomiast pod pojęciem „zakres opracowania” wypada rozumieć obszar badawczy wyznaczony przez autorskie wyselekcjonowanie relewantnych zagadnień z przedmiotu opracowania. Innymi słowy jest to obszar wyznaczony budową i specyfiką tego, co w desygnat terminu „przedmiot opracowania” zostało autorsko zakwalifikowane. Dla jasności wyводу można się posłużyć przykładem, w którym przedmiotem opracowania będzie alfabet łaciński (system znaków od A do Z), a zakresem opracowania – zakwalifikowane do autorskiej analizy tylko wybrane znaki tego alfabetu (np. system znaków od A do M albo od A do D oraz od M do S).

W sytuacji, w której zaprezentowano znaczenie powyższych pojęć metodologicznych, już *prima facie* można zauważyć, że w samym tytule niniejszego opracowania zostały zawarte dwa podstawowe elementy, które jednocześnie stanowią przedmiot oraz zakres dokonanych ustaleń prawnych.

Pierwszym elementem jest cyberprzestępczość rozumiana jako nowoczesna forma przestępczości, której rozwój w ostatnim czasie przybrał na sile i intensywności. Dzieje się tak z powodu dynamicznego rozwoju nowych technologii w wielu obszarach współczesnego życia. Aktualny postęp technologiczny w trwały sposób zmienia większość tradycyjnych rozwiązań na nowoczesne alternatywy, które w założeniu mają upraszczać życie ludzi. Pokoleniowy pochod nowatorskich rozwiązań jednoznacznie pokazuje, że niewiele jest rzeczy, którym można przypisać egzemplifikację cechy trwałości, ale także innowacyjności. Wyjątku od tego procesu nie stanowi zjawisko tradycyjnej przestępczości, która, stykając się ze środowiskiem cyfrowym, przybiera postać cyberprzestępczości.

W związku z tym środowisko cyfrowe (cyberprzestrzeń) także stanowi część przedmiotu badawczego.

Drugim elementem jest postępowanie dowodowe w procesie karnym, które stanowi analityczny pryzmat i główne tło oraz obszar przeprowadzanych badań dotyczących możliwości zastosowania właśnie w ramach postępowania dowodowego w procesie karnym nowoczesnych (niekonwencjonalnych) środków dowodowych, innymi słowy dowodów *sensu stricto*.

Zakres opracowania, który oznacza autorskie wyznaczenie płaszczyzny badawczej, tworzy łańcuch logiczny łączący cztery podstawowe dla niniejszego opracowania obszary. Zagadnieniami tymi są: 1) charakterystyka cyberprzestępczości w ujęciu dogmatycznym z elementami komparatystyki; 2) postępowanie dowodowe w ramach polskiego procesu karnego; 3) dowody elektroniczne w sprawach o cyberprzestępczość; 4) możliwość wprowadzenia do procesu karnego dowodów elektronicznych za pomocą instytucji przewidzianych w prawie karnym procesowym.

W świetle tak określonego przedmiotu i zakresu opracowania dowody elektroniczne jawią się jako kluczowy instrument zwalczania nowoczesnych form przestępczości, czyli cyberprzestępczości. Okazuje się, że tylko za ich pomocą możliwe będzie prawidłowe zastosowanie przepisów prawa karnego procesowego, które to zastosowanie, w skuteczny sposób będzie zmierzać do realizacji podstawowej wartości procesu karnego, jaką jest prawda¹. Wypada odnotować, że tylko założenie o przymusowej realizacji prawdy w ramach procesu karnego może uzasadniać władczą ingerencję państwa w podstawowe prawa i wolności człowieka. Oczywistym jest także, że istnieją jeszcze inne wartości, które występują w procesie karnym: godność, praworządność, sprawiedliwość, zaufanie, bezpieczeństwo, uczciwość oraz moralność². Niemniej w stosowaniu przepisów prawa karnego procesowego bezwzględny prymat powinna mieć wartość prawdy, gdyż za jej

¹ W zakresie pojęcia wartości prawdy: M. Wielec, *Wartości – Analiza z perspektywy osobliwości postępowania karnego*, Lublin 2017, s. 149-277; S. Judycki, *O klasycznym pojęciu prawdy*, „Roczniki Filozoficzne”, 2001, s. 25-26; J. Jackson, *Two methods of proof in criminal procedure*, „The Modern Law Review”, 1988, s. 554; S. Judycki, *Prawda i kryterium prawdy: korespondencja, koberencja, praktyka*, „Kwartalnik Filozoficzny”, 1999, s. 23-45; J. Zajadło, *Teoretyczne i filozoficzno-prawne pojęcie prawdy*, [w:] *Pojęcie, miejsce i znaczenie prawdy w procesie karnym*, red. K. Kremens, J. Skorupka, Wrocław 2013, s. 20-32; S. Waltoś, *Zasada prawdy materialnej*, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, red. P. Wiliński, Warszawa 2014, s. 273-281; J. Jodłowski, *Zasada prawdy materialnej w postępowaniu karnym. Analiza w perspektywie funkcji prawa karnego*, Warszawa 2015, s. 54-71; J. Dębowski, *O klasycznej koncepcji prawdy i jej filozoficznych podstawach. Czy w Matrixie możliwa jest prawda?*, [w:] *Oblicza prawdy w filozofii, kulturze, języku*, red. A. Kiklewicz, E. Starzyńska-Kościszko, Olsztyn 2014, s. 12-15; M. Strogowicz, *Prawda obiektywna i dowody sądowe w radzieckim procesie karnym*, Warszawa 1959, s. 85; A. Murzynowski, *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1976, s. 131; J. Jabłońska-Bonca, *O prawie, prawdzie i przekonywaniu*, Koszalin 1999, s. 80; M. Klejnowska, C. Kłak, Z. Sobolewski, *Proces karny. Część ogólna*, Warszawa 2011, s. 45; M. Frańczuk, *Prawda jako pojęcie języka prawnego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie”, 2015, s. 110; A. Dyl, K. Dyl, K. Miętkowska, A. Tokarz, *Procedura karne. Repetytorium*, Warszawa 2012, s. 23-24.

² M. Wielec, *Wartości...*, s. 6-7.

pomocą można skutecznie i prawidłowo wypełnić przedmiot procesu karnego, a więc, co do zasady³, ustalić odpowiedzialność prawną oskarżonego za zarzucany mu czyn zabroniony⁴.

Powyższe wstępne zagadnienia określiły zasadniczy nurt prowadzonej analizy. Za podstawową i zarazem charakterystyczną dla metodologii nauk prawnych przyjęto metodę dogmatyczno-formalną oraz teoretyczno-prawną, a także, w zakresie wartości procesu karnego, częściowo metodę aksjologiczną. Dodatkowo przez całe opracowanie przebiega się także metoda komparatystyczna, w szczególności w zakresie charakterystyki pojęć „cyberprzestrzeni” oraz „cyberprzestępczości”. Analizie został poddany konkretny wycinek polskiego procesu karnego, jakim jest postępowanie dowodowe, pod kątem jego interpretacji i znaczenia w połączeniu z całokształtem naukowych opracowań poglądowych dotyczących przyjętego zagadnienia tytułowego.

Zaprezentowane supozycje badawcze uwidaczniają celowość zainteresowania tytułowym zagadnieniem. Połączenie problematyki dowodów elektronicznych oraz postępowania dowodowego tworzy specyficzną płaszczyznę, w ramach której będzie prowadzona analiza dotycząca dowodów elektronicznych w sprawach o cyberprzestępczość pod kątem ich znaczenia, miejsca oraz systematyki dla prawa i postępowania dowodowego oraz, pośrednio, dla całego procesu karnego. Wszystko powyższe pozwala nakreślić następującą strukturę rozdziałów w niniejszej dysertacji, która porządkuje materię w konkretne segmenty naukowe.

Rozdział pierwszy poddaje pod dyskusję charakterystykę cyberprzestępczości w ujęciu dogmatycznym z elementami komparatystyki. Po pierwsze, zostało w nim przybliżone pojęcie cyberprzestrzeni, w tym jego definicja zaproponowana przez Wiliama Gibsona, oraz wybrane definicje literatury przedmiotu i organizacji międzynarodowych. Zarys definicyjny cyberprzestrzeni wieńczy komparatystyczny przegląd rozumienia tego pojęcia w wybranych ustawodawstwach państw współczesnego świata. Po drugie, została zaprezentowana problematyka definicji cyberprzestępczości, w szczególności określenia stworzone w ramach literatury przedmiotu oraz działalności organizacji międzynarodowych. W tym przypadku, podobnie jak miało to miejsce z pojęciem cyberprzestrzeni, zakończeniem rozważań jest komparatystyczny zarys używanych definicji cyberprzestępczości przez różne państwa. Po trzecie, swoistym ukoronowaniem rozdziału jest przedstawienie rodzajów cyberprzestępstw występujących w dzisiejszym prawie międzynarodowym. Rozdział został zamknięty zwięzłym podsumowaniem.

³ H. Bennecke, E. Beling, *Lehrbuch des deutschen Reichsstrafprozessrechts*, Berlin 1900, s. 202; W. Sauer, *Allgemeine Prozessrechtslehre*, Berlin 1951, s. 103; E. Schmidt, *Lehrkommentar*, Göttingen 1952, s. 43; E. Beling, *Reichsstrafprozessrecht*, Berlin 1928, s. 5; K. Birkmeyer, *Deutsches Strafprozessrecht*, Berlin 1898, s. 63-67; E. H. Rosenfeld, *Der Reichsstrafprozess*, Berlin 1909, s. 23; A. v. Kries, *Lehrbuch des deutschen Strafprozessrechtes*, Freiburg 1892, s. 4-5; S. Śliwiński, *Polski proces karny przed sądem powszechnym. Zasady ogólne*, Warszawa 1948, s. 574.

⁴ L. Schaff, *Wszczęcie postępowania karnego a problematyka podstawy i przedmiotu procesu*, „Państwo i Prawo”, 1959, nr 2, s. 255; M. Cieślak, *O pojęciu przedmiotu procesu karnego i w sprawie tzw. „podstawy procesu”*, „Państwo i Prawo”, 1959, s. 246; W. Daszkiewicz, *Proces karny. Część ogólna*, Toruń 1985, s. 33; B. Bienkowska, *O przedmiocie procesu karnego (na tle zasady kontrydiktoryjności)*, „Państwo i Prawo”, 1994, s. 67.

Rozdział drugi stanowi ogólny zarys instytucji dowodowych w polskim procesie karnym. Wprowadzeniem do tej problematyki jest przybliżenie znaczenia takich pojęć jak „prawo” i „postępowanie dowodowe” oraz zarys definicyjny dowodu. Zabieg ten dał asumpt do przedstawienia systematyki dowodów stosowanej w teorii procesu karnego, która dzieli je na dowody: pierwotne i wtórne; pojęciowe i zmysłowe; bezpośrednie i pośrednie; osobowe i rzeczowe; z przeznaczenia i przypadkowe; obciążające i odciążające; swobodne i ścisłe. Następnie przedstawiono występujące w polskim procesie karnym surogaty dowodowe wraz z omówieniem ich znaczenia (domniemanie, notoryjność oraz uprawdopodobnienie). Po powyższym zabiegu został zaprezentowany procesowy zarys podstawowych czynności dowodowych przewidzianych w Kodeksie postępowania karnego: wyjaśnienia oskarżonego, świadkowie, biegli, specjaliści oraz tłumacze. Zakończeniem rozdziału są refleksje wprowadzające w problematykę możliwości stosowania nowoczesnych (niekonwencjonalnych) dowodów w procesie karnym. W ramach tych ostatnich rozważań uwaga została również zwrócona na możliwość skorzystania, za pomocą norm prawa karnego procesowego, z dowodów wykorzystywanych w walce z cyberprzestępczością. Rozdział został zamknięty zwięzłym podsumowaniem.

Rozdział trzeci zwraca uwagę na problematykę dowodów wykorzystywanych w walce z cyberprzestępczością. Po pierwsze, zostało omówione pojęcie dowodu elektronicznego, w tym zarys postępu cywilizacyjnego i jego wpływ na prawo, korelacja postępu technologicznego z prawem i postępowaniem dowodowym w procesie karnym, definicje dowodu elektronicznego, międzynarodowe zasady dotyczące dowodów elektronicznych, miejsce dowodu elektronicznego w systemie dowodów wykorzystywanych w procesie karnym oraz szkic konwencji w sprawie dowodów elektronicznych. Po drugie, została przybliżona systematyka dowodów elektronicznych, a więc ich kategoryzacja i klasyfikacja. Po trzecie, zaprezentowano pełny katalog czynności dowodowych wykorzystywanych w walce z cyberprzestępczością przewidzianych przez Konwencję budapeszteńską. Rozdział został zamknięty zwięzłym i zawierającym autorskie spostrzeżenia podsumowaniem dokonanych ustaleń.

Rozdział czwarty dokonuje aproksymacji wprowadzenia dowodów elektronicznych do procesu karnego. W ramach tych rozważań zauważono, że dowody elektroniczne, jak każde inne dowody, podlegają pewnym ogólnym standardom wyznaczonym przez przepisy prawa karnego procesowego. W świetle tego w pierwszej kolejności został omówiony kształt inicjatywy dowodowej wraz z zaprezentowaniem jej genezy oraz podziałem podmiotowym (katalog podmiotów uprawnionych). Następnie została przedstawiona problematyka prawna wniosku dowodowego, w tym jego istota, kategoryzacja, elementy, teza, uzupełnienie oraz oddalenie. Wyartykułowanie powyższych ogólnych instytucji procesowych stanowiło przyczynek do kolejnych rozważań, które przybrały postać wywodu dotyczącego dowodów elektronicznych pozyskanych niezgodnie z prawem oraz ogólnej dopuszczalności wprowadzenia dowodów elektronicznych do polskiego procesu karnego, w związku z czym zwieńczeniem przemyśleń było przybliżenie systemu oceny dowodów elektronicznych podyktowanego normami prawa karnego procesowego. Rozdział został zakończony zwięzłym podsumowaniem.

Całość pracy zamykają autorskie uwagi podsumowujące dokonane ustalenia oraz postulaty *de lege ferenda*, w szczególności dla polskiego legislatora.

W świetle powyższego generalnym celem opracowania jest zatem zbadanie możliwości wykorzystania dowodów elektronicznych w polskim procesie karnym w aspekcie walki z cyberprzestępczością i wysunięcie wniosków z analizowanej materii. Przedmiotowe wnioski mogą być o tyle ciekawe, że eksplorowana płaszczyzna nie wydaje się być dostatecznie zgłębiona przez przedstawicieli nauk prawnych. Dodatkowym atutem niniejszego opracowania jest zestawienie dwóch dziedzin, które jeszcze niedawno temu traktowane były jako niezależne i autonomiczne względem siebie: postępowanie dowodowe w polskim procesie karnym oraz zastosowanie nowych technologii do użytku praktycznego. Zasadniczym pytaniem, jakie jest postawione w niniejszym opracowaniu i które będzie towarzyszyć, choćby pośrednio, każdemu poruszanemu zagadnieniu, jest następujący dylemat naukowy: „Czy na aktualnym etapie rozwoju dowodów elektronicznych wykorzystywanych w walce z cyberprzestępczością istnieje możliwość ich wprowadzenia do polskiego procesu karnego?”.

2. Uzasadnienie wyboru tematu

Argumentów przemawiających za potrzebą zgłębienia obszaru wyznaczonego połączeniem kwestii postępowania dowodowego w polskim procesie karnym z zastosowaniem nowych technologii do użytku praktycznego w postaci dowodów elektronicznych wykorzystywanych w walce z cyberprzestępczością jest wiele. Do najważniejszych z nich można zaliczyć następujące racje:

Po pierwsze, tytułowe zagadnienie wpisuje się w dostrzegalny obecnie postęp techniczny, technologiczny oraz cywilizacyjny. Nowoczesne rozwiązania zaczynają dotykać i częściowo determinować życie ludzkie w wielu aspektach. Prawo jako jedna z dziedzin bliskich zachowaniom ludzi nie jest wyjątkiem od wspomnianego procesu. Z tego powodu zasadne jest badanie, analizowanie oraz zajmowanie konstruktywnego, krytycznego stanowiska względem nowych rozwiązań, tak, żeby wydobywając z nich wszelkie pozytywne atrybuty, niwelować negatywne konsekwencje.

Po drugie, badanie korelacji prawa i postępowania karnego z zastosowaniem nowych technologii do użytku praktycznego w postaci dowodów elektronicznych wykorzystywanych w walce z cyberprzestępczością jest uzasadnione tym, że obecnie brak jest w polskiej literaturze przedmiotu opracowań dotyczących zarysowanego powyżej problemu badawczego. Choć istnieją publikacje wpasowujące się częściowo (w zakresie korelacji prawa i postępowania dowodowego z dowodami elektronicznymi jako takimi) w tytułowe zagadnienie, to od ich wydania upłynęło już od kilku do kilkunastu lat. Dla nowych technologii okres ten to synonim epoki dla tradycyjnych rozwiązań (wystarczy skonfrontować, jakimi telefonami komórkowymi posługujemy się dziś, a jakimi posługiwaliśmy się w roku 2000). Z tego powodu zajmowanie się tytułowym zagadnieniem wydaje się być jeszcze bardziej uzasadnione.

Po trzecie, zgłębienie aktualnych problemów naukowych jest uzasadnione wartością poznawczą, która przymusowo niesie ze sobą określony ładunek ocenny. Zasadza się on na tym, że oczywistym jest, iż nie każda awangardowa metoda, sposób czy środek posiada pozytywne konsekwencje, innymi słowy: nie każda innowacja jest dobra. Jednakże równie oczywiste jest to, że nie każde nowoczesne rozwiązanie niesie za sobą wyłącznie (albo w przeważającej mierze) negatywne konsekwencje. Najczęściej będziemy mieli do czynienia z balansem i wazieniem się dwóch aspektów innowacji: negatywnych i pozytywnych. Tylko za pomocą prawidłowej, konsekwentnej i właściwej analizy krytycznej możliwe jest zdiagnozowanie stopnia nasilenia konkretnego aspektu i wydanie werdyktu o użyteczności konkretnego rozwiązania. Bez wspomnianego procesu ocena nowych technologii byłaby niesprawiedliwa i arbitralna.

Po czwarte, analizowanie tytułowego zagadnienia ma uzasadnienie aksjologiczne. Dzieje się tak dlatego, że dotyka ono bezpośrednio tego wycinka procesowego, który jest odpowiedzialny za poczynienie prawidłowych ustaleń faktycznych sprawy. Jeżeli istnieją dodatkowe i nowoczesne instrumenty procesowe służące urzeczywistnieniu wartości prawdy w procesie karnym, to należy się nad nimi zastanowić i je wykorzystywać w imię stanu sprawiedliwości prawnomaterialnej. Dążenie w procesie karnym do wypełnienia prawdy należy uznać za najważniejszy cel stosowania tego rodzaju przepisów i wszystko, co przybliży do jej osiągnięcia, powinno być brane pod uwagę. Przedmiotowe branie pod uwagę nie oznacza mechanicznego implementowania każdego nowego rozwiązania, gdyż należy to robić rozsądnie i po odpowiednim przebadaniu wszelkich możliwych do wystąpienia konsekwencji.

Po piąte, wydaje się uzasadnione dowiedzenie tego, że prawo i postępowanie dowodowe jako konkretny i specyficzny wycinek procesowy jest niesłychanie wrażliwe na postęp techniczny, technologiczny oraz cywilizacyjny. Patrząc na cały polski system prawa karnego nie sposób znaleźć równie elastycznych i otwartych na potrzeby zmian norm prawa karnego procesowego. Zwrócenie uwagi na powyższą zależność stanowi dodatkowe uzasadnienie dla zgłębienia problematyki tytułowego zagadnienia.

Przedstawione argumenty w pełni uzasadniają konieczność podjęcia się analizy tytułowego zagadnienia, w którym mieści się wiele pionierskich kwestii powstałych w wyniku niezbadanej dotychczas koegzystencji postępowania dowodowego w polskim procesie karnym z zastosowaniem nowych technologii do użytku praktycznego w postaci dowodów elektronicznych wykorzystywanych w walce z cyberprzestępczością.

3. Dorobek doktryny

Analizując dorobek doktryny wypracowany dotychczas w zakresie tytułowego zagadnienia, trzeba zauważyć, że charakteryzuje się on określonym poziomem różnorodności. Przedstawiony stan jest uzasadniony charakterem poruszanego problemu naukowego, który jest płaszczyzną wymagającą wielowymiarowego, wieloaspektowego oraz wielorodzajowego podejścia analitycznego. To ostatnie implikuje osobliwość wykorzystanych

źródeł bibliograficznych. Dzieje się tak dlatego, że jeżeli spojrzeć na tytułowe zagadnienie przez pryzmat struktury rozdziałów w niniejszej dysertacji, to z łatwością można dostrzec, że każdy z nich jako zagadnienie naukowe posiada swoje wypracowane i obszerne bibliografie *in abstracto*. W związku z tym, określając dorobek nauki odnoszący się do tytułowego zagadnienia, nie można tracić z pola widzenia tego, że jest on przynajmniej czterotorowy. Mimo jednak tej niedogodności wywód charakteryzuje się atrybutem spójności i całości w sensie logicznym.

Po pierwsze, dorobek doktryny wyznaczają pozycje bibliograficzne dotyczące charakterystyki cyberprzestępczości, które pozwalając jednocześnie na celową analizę o charakterze komparatystycznym, wyznaczyły główny nurt metodologiczny tytułowego zagadnienia. Mowa tutaj przede wszystkim o literaturze przedmiotu dotyczącej problematyki definicyjnej pojęcia cyberprzestrzeni, która nakreśliła zasadnicze środowisko występowania cyberprzestępczości (definicja Wiliama Gibsona, wybrane definicje literatury przedmiotu i organizacji międzynarodowych oraz definicje na przykładzie wybranych państw)⁵, oraz literatury dotyczącej tożsamyh procesów odnoszących się

⁵ J. Wasilewski, *Zarys definicyjny cyberprzestrzeni*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, 2013, nr 9, s. 225-234; T. Aleksandrowicz, *Bezpieczeństwo w cyberprzestrzeni ze stanowiska prawa międzynarodowego*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, 2016, nr 15, s. 11-12; M. Grzelak, K. Liedel, *Bezpieczeństwo w cyberprzestrzeni. Zagrożenia i wyzwania dla Polski – Zarys problemu*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, 2012, nr 22, s. 125-139; A. Nowak, *Cyberprzestrzeń jako nowa jakość zagrożeń*, „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej”, 2013, t. 92, nr 3, s. 5-46; J. Kulesza, *Międzynarodowe prawo Internetu*, Poznań 2010, s. 57; J. Bednarek, A. Andrzejewska, *Cyberświat – możliwości i zagrożenia*, Warszawa 2009, s. 29-32; H. Babis, *Internet*, [w:] *Encyklopedia zagadnień międzynarodowych*, red. E. Cała-Wacinkiewicz, R. Podgórzeński, Warszawa 2011, s. 540-541; W. Gibson, *Neuromancer*, Katowice 2009, s. 59; P. Sienkiewicz, *Terroryzm w cybernetycznej przestrzeni*, [w:] *Cyberterroryzm – nowe wyzwania XXI wieku*, red. T. Jemioła, J. Kisielnicki, K. Rajchel, Warszawa 2009, s. 194; J. Janowski, *Cybernetyzacja prawa*, [w:] *X-lecie CBKE. Księga pamiątkowa z okazji 10-lecia Centrum Badań Problemów Prawnych i Ekonomicznych Komunikacji Elektronicznej i Studenckiego Koła Naukowego*, red. E. Galewska, S. Kotecka, Warszawa 2012, s. 394; M. Madej, *Rewolucja informatyczna – istota, przejawy oraz wpływ na postrzeganie bezpieczeństwa państw i systemu międzynarodowego*, [w:] *Bezpieczeństwo teleinformatyczne państwa*, red. M. Madej, M. Terlikowski, Warszawa 2009, s. 28; P. Tekielska, Ł. Czekaj, *Działania służb w Unii Europejskiej realizujących zadania na rzecz bezpieczeństwa cybernetycznego*, [w:] *Cyberbezpieczeństwo jako podstawa bezpiecznego państwa i społeczeństwa w XXI wieku*, red. M. Górka, Warszawa 2014, s. 163; P. Levy, *Drugi potop*, [w:] *Nowe media w komunikacji społecznej w XX wieku. Antologia*, red. M. Hopfinger, Warszawa 2002, s. 380; R. Tadeusiewicz, *Wychowywanie dla cyberprzestrzeni jednym z warunków zapobiegania cyberuzależnieniom*, [w:] *Cyberuzależnienia: przeciwdziałanie uzależnieniom od komputera i Internetu*, red. E. Mastalerz, K. Pytel, H. Noga, Kraków 2007, s. 23; K. Dobrzeńcki, *Prawo a etos cyberprzestrzeni*, Toruń 2004, s. 18; R. Ottis, P. Lorents, *Cyberspace: Definition and Implications*. In *Proceedings of the 5th International Conference on Information Warfare and Security*, Dayton 2010, s. 2; H. Buczyńska-Garewicz, *O pojęciu cnoty: czy cnota jest przeżytkiem?*, „Teksty: teoria literatury, krytyka, interpretacje”, 1981, t. 55, nr 1, s. 9-30; G. Paul, *Foundations of Digital Evidence*, Chicago 2008, s. 129; J. Wróna, *Cyberprzestrzeń a prawo międzynarodowe. Status quo i perspektywy*, Białystok 2017, s. 22-27; K. Działocha, T. Zalaśiński, *Zasada prawidłowej legislacji jako podstawa kontroli konstytucyjności prawa*, „Przegląd Legislacyjny”, 2006, nr 3, s. 5-6; S. Wrónkowska, *Zasady przyzwoitej legislacji w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Księga XX-lecia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, red. M. Zubik, Warszawa 2006, s. 673; J. Nowacki, *Rządy prawa. Dwa problemy*, Katowice 1995, s. 98; Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 12 września 2005 r., SK 13/05, LEX nr 165330; Wyrok Trybunału

do pojęcia cyberprzestępczości⁶. Dodatkowo nie sposób nie wspomnieć o źródłach,

Konstytucyjnego z 30 października 2001 r., K 33/00, LEX nr 49538; Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 17 maja 2005 r., P 6/04, LEX nr 155504; Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 25 listopada 1997 r., K 26/97, LEX nr 31034; Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 20 listopada 2002 r., K 41/02, LEX nr 57092; Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 21 marca 2001 r., K 24/00, LEX nr 46863; Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 22 maja 2002 r., K 6/02, LEX nr 54067; Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 20 listopada 2002 r., K 41/02, LEX nr 57092.

⁶ S. Lewandowski, H. Machińska, A. Malinowski, J. Petzel, *Logika dla prawników*, Warszawa 2003, s. 61; E. Nieznański, *Logika*, Warszawa 2011, s. 108-114; K. Szymanek, *Sztuka argumentacji. Słownik terminologiczny*, Warszawa 2004, s. 83; H. Górka, *O pszczelarzach, chemikach i błędzących logikach – błędy logiczne w wypowiedziach i definicjach*, „Semina Scientarium”, 2006, nr 6, s. 107; M. Urbański, *Wprowadzenie do logiki. Podział logiczny. Definicje*, <http://www.staff.amu.edu.pl/~justynam/definicje.pdf> [dostęp: 28.02.2018 r.]; Nowa encyklopedia powszechna PWN, Warszawa 1995, s. 105; K. Peretti, *Data Breaches: What the Underground World of “Carding” Reveals*, „Santa Clara Computer and High Technology Journal”, 2008, Vol. 25, No. 2, s. 375-413; T. Brown, E. Murphy, *Through a Scanner Darkly: Functional Neuroimaging as Evidence of Criminal Defendant’s Mental States*, „Stanford Law Review”, 2010, Vol. 62, No. 4, s. 1119-1208; R. McMillan, *Proposed US law would single out cybercrime havens*, <http://www.reuters.com/article/idUS190003768320100324> [dostęp: 12.03.2018 r.]; D. Griffith, *How To Investigate Cybercrime*, „Police Magazine”, <http://www.policemag.com/Channel/Technology/Articles/2003/11/How-to-Investigate-Cybercrime.aspx> [dostęp: 12.03.2018 r.]; S. Eltringham, *Prosecuting Computer Crimes*, <http://www.justice.gov/criminal/cybercrime/ccmanual/index.html> [dostęp: 12.03.2018 r.]; Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee Of The Regions. *Cybersecurity Strategy of the European Union. An Open, Safe and Secure Cyberspace*, https://eeas.europa.eu/archives/docs/policies/eu-cyber-security/cybsec_comm_en.pdf [dostęp: 1.03.2018 r.]; J. Lewis, *Assessing the Risks of Cyber Terrorism, Cyber War and Other Cyber Threats*, „Center for Strategic and International Studies”, 2002, s. 1-12; D. Denning, *Cyberterrorism*, <http://palmer.wellesley.edu/~ivollic/pdf/Classes/Handouts/NumberTheoryHandouts/Cyberterror-Denning.pdf> [dostęp: 12.03.2018 r.]; M. Pollit, *Cyberterrorism – Fact or Fancy?*, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1361372300870098> [dostęp: 12.03.2018 r.]; A. Golonka, *Cyberprzestępczość – międzynarodowe standardy zwalczania zjawiska a polskie regulacje karne*, „Studia Prawnicze, Rozprawy i Materiały”, 2016, t. 18, nr 1, s. 63-84; J. Wasilewski, *Przestępczość w cyberprzestrzeni – zagadnienia definicyjne*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, 2016, nr 15, s. 149-173; I. Bernátek, *Cyberprzestępczość – działalność przestępcza bez granic*, http://jgora.pogov.pl/wydarzenia/20170420/cyberprzestepczosc_CZ.pdf [dostęp: 28.02.2018 r.]; J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996; M. Karatysz, *Zjawisko cyberprzestępczości a polityka cyberbezpieczeństwa w regulacjach prawnych Rady Europy, Unii Europejskiej i Polski*, „Refleksje”, 2013, nr 7, s. 139-151; B. Hołyst, J. Pomykała, *Cyberprzestępczość, ochrona informacji i kryptologia*, „Prokuratura i Prawo”, 2011, nr 1, s. 5-34; U. Sieber, *Przestępczość komputerowa a prawo karne informatyczne w międzynarodowym społeczeństwie informacji i ryzyka*, „Przegląd Policyjny”, 1995, nr 3, s. 6; A. Borsdorff, *Computerkriminalität*, [w:] *Wörterbuch zur Inneren Sicherheit*, red. H. Lange, Heidelberg 2006, s. 46 i n.; M. Filar, *Pokrzywdzony (ofiara przestępstwa) w polskim prawie karnym materialnym*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych”, 2002, nr 2, s. 25, cyt. za: S. Tarapata, *Przedmiot czynności wykonawczej a przedmiot służący do popełnienia przestępstwa. Uwagi na marginesie uchwały Sądu Najwyższego z 30 października 2008 r. (sygn. akt I KZP 20/08)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych”, 2009, nr 3, s. 131-148; M. Sowa, *Odpowiedzialność karna sprawców przestępstw internetowych*, „Prokuratura i Prawo”, 2002, nr 4, s. 62; A. Jaroszewska, *Wybrane aspekty cyberprzestępczości w cyberprzestrzeni. Studium prawnokarne i kryminologiczne*, Olsztyn 2017, s. 12; J. Kosiński, *Paradygmaty cyberprzestępczości*, Warszawa 2015, s. 88; J. Kulesza, *Międzynarodowe prawo Internetu*, Poznań 2010, s. 152-153; Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady oraz Komitetu Regionów z dnia 25 maja 2007 roku w kierunku ogólnej strategii zwalczania cyberprzestępczości, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52007DC0267&from=PL>

dzięki którym stało się możliwe przedstawienie konkretnych rodzajów cyberprzestępstw występujących we współczesnym prawie międzynarodowym⁷.

Po drugie, przedmiotowy dorobek doktryny stanowią publikacje dotyczące postępowania dowodowego w polskim procesie karnym. Obejmują one pojęcie prawa i postępowania dowodowego⁸ oraz pojęcie dowodu⁹. Przywoływane źródła mają podstawowe znaczenie metodologiczne, gdyż wyznaczają znaczenie używanych pojęć w specyficznym

[dostęp: 1.03.2018 r.]; M. Gruchoła, *Polityka Unii Europejskiej w zakresie cyberprzestępczości*, [w:] *Patologie w cyberświecie*, red. S. Bębas, J. Plis, J. Bednarek, Radom 2012, s. 149; Raport Wyjaśniający do Konwencji o cyberprzestępczości (Explanatory Report to the Convention on Cybercrime) przyjęty 23 listopada 2001 roku w Budapeszcie, <https://rm.coe.int/16800cce5b> [dostęp: 1.03.2018 r.]; A. Suchorzewska, *Ochrona prawna systemów informatycznych wobec zagrożenia terroryzmem*, Warszawa 2010, s. 152.

⁷ D. Myers, *The names and scope of treaties*, „American Journal of International Law”, 1957, Vol. 51, s. 574-605; P. Grez, *Pacta sunt servanda*, „Revista Actualidad Juridica”, 2008, Vol. 18, s. 107-187; M. Shaw, *International Law*, Leicester 2008, s. 86-89; B. Lynn-Winmill, D. Metcalf, M. Band, *Cybercrime issues and challenges in United States*, „Digital Evidence and Electronic Signature Law Review”, 2010, Vol. 7, s. 19-34; K. Bremer, *Strafbare Internet-Inhalte in internationaler Hinsicht, Ist der Nationalstaat wirklich überholt?*, Frankfurt am Mein 2000, s. 60-64; I. Vassilaki, *Multimediale Kriminalität, Entstehung, Formen und rechtspolitische Fragen der Post-Computerkriminalität*, „Computer und Recht”, 1997, s. 296-300; A. Plaza, *Przestępstwa komputerowe*, Rzeszów 2000, s. 6-9; U. Sieber, *Computerkriminalität und Informationsstrafrecht*, „Computer und Recht”, 1995, s. 100-101; *idem*, *Der strafrechtliche Schutz der Information*, „Zeitschrift für die Gesamte Strafrechtswissenschaft”, 1991, Vol. 103, s.778-788; S. Hoeren, *Trapatonni und das Ende des Computerrechts*, „MultiMedia und Recht”, 1998, s. 168-171; S. McQuade, *Encyclopedia of crime*, London 2009, s. 46; J. Clough, *Principles of cybercrime*, New York 2010, s. 50; O. Kerr, *The problem of perspective in Internet law*, „Georgetown Law Journal”, 2003, Vol. 91, s. 60; M. Jakobsson, Z. Ramzan, *Crimeware. Understanding new attacks and defenses*, Boston 2008, s. 3; G. Fitzmaurice, *The Law and Procedure of the International Court of Justice*, Oxford 1957, s. 273; C. Rousseau, *Principes généraux du droit international public*, Paris 1944, s. 112; J. Steward, *International Policing of Child Pornography on the Internet*, „Houston Journal of International Law”, 1997, Vol. 20, s. 205.

⁸ J. Grajewski, *Prawo karne procesowe – część ogólna*, Warszawa 2009, s. 362-363; B. Bienkowska, P. Krużyński, C. Kulesza, P. Piszczek, *Wykład prawa karnego procesowego*, Białystok 2003, s. 253-258; W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2013, s. 22; G. Artymiak, M. Rogalski, Z. Sobolewski, *Proces karny. Część ogólna*, Warszawa 2007, s. 17; Podobnie, choć nieco inaczej: S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2015, s. 19; M. Lipczyńska, *Polski proces karny. Zagadnienia ogólne*, Warszawa – Wrocław 1986, s. 164; T. Grzegorzczak, *Dowody w postępowaniu karnym*, Warszawa 1998, s. 3; S. Kalinowski, *Polski proces karny w zarysie*, Warszawa 1981, s. 156-157; M. Cieślak, *Postępowanie karne. Zarys instytucji*, Warszawa 1982, s. 76; *idem*, *Polska procedura karna*, Warszawa 1984, s. 431; C. Kulesza, P. Starzyński, *Postępowanie karne*, Warszawa 2017, s. 141-185.

⁹ S. Śliwiński, *Polski proces karny...*, s. 574; A. Gaberle, *Dowody w sądowym procesie karnym. Teoria i praktyka*, Warszawa 2010, s. 41; Z. Świda, R. Ponikowski, W. Posnow, *Postępowanie karne. Część ogólna*, Warszawa 2008, s. 260-264; K. Marszał, *Proces karny*, Katowice 1996, s. 193; *idem*, *Prawo karne procesowe*, Warszawa 1988, s. 207-210; T. Tomaszewski, *Procesowe funkcje alibi (alibi a poszlaka)*, „Państwo i Prawo”, 1992, nr 5, s. 67; M. Cieślak, *Zagadnienia dowodowe w procesie karnym*, Warszawa 1955, s. 37-38; W. Daszkiewicz, *Proces karny. Część ogólna*, Poznań 1995, s. 255-258; J. Nelken, *Dowód poszlakowy w procesie karnym*, Warszawa 1970, s. 90-95; T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2011, s. 464; W. Daszkiewicz, *Prawo karne procesowe. Zagadnienia ogólne*, t. II, Katowice 2001, s. 67-68; *idem*, *Proces karny. Część ogólna*, Warszawa – Poznań 1994, s. 238-239; M. Kulicki, V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, L. Stępką, *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej*, Toruń 2009, s. 57-59; W. Cieślak, K. Woźniewski, *Leksykon prawa karnego procesowego. 100 podstawowych pojęć*, Warszawa 2012, s. 49-55.

żargonie prawniczym. Ma to następcze znaczenie w przypadku omawiania kwestii związanych z systematyzacją dowodów w teorii procesu karnego¹⁰, surogatami dowodowymi¹¹ oraz przybliżeniem podstawowych czynności dowodowych przewidzianych w Kodeksie postępowania karnego¹². W prezentowanej literaturze nie zabrakło także prac dotyczących teorii nowoczesnych (niekonwencjonalnych) dowodów w procesie karnym¹³.

¹⁰ K. Boratyńska, Ł. Chojniak, W. Jasiński, *Postępowanie karne*, Warszawa 2012, s. 154; R. Kmieciak, E. Skrętowicz, *Proces karny. Część ogólna*, wyd. II zmienione i uzupełnione po wejściu w życie k.p.k. z 1997 r., Zakamycze 1999, s. 297-303; M. Lipczyńska, A. Kordik, Z. Kegel, Z. Świda-Łagiewska, *Polski proces karny*, Warszawa – Wrocław 1975, s. 182; S. Waltoś, *Polski proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2002, s. 345-346; J. Bentham, *Traktat o dowodach sądowych*, Gniezno 1935, s. 28, <https://polona.pl/item/traktat-o-dowodach-sadowych,ODMzMDI4Nw/8/#info:metadata> [dostęp: 17.03.2018 r.]; R. Kmieciak, *Dowód ścisły w procesie karnym*, Lublin 1983, s. 46; A. Kordik, F. Prusak, Z. Świda, *Prawo karne procesowe. Część ogólna*, Wrocław – Szczecin 1994, s. 127; P. Mierzejewski, *Kompendium postępowania karnego*, Warszawa 2012, s. 97-100.

¹¹ T. Gizbert-Studnicki, *Znaczenie terminu „domniemanie prawne” w języku prawnym i prawniczym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 1974, nr 1, s. 101; K. Ajdukiewicz, *Logika pragmatyczna*, Warszawa 1965, s. 99; R. Camap, *Filozofia jako analiza języka nauki*, Warszawa 1969, s. 34; S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii prawa*, Poznań 1997, s. 30; E. Nagel, *Struktura nauki*, Warszawa 1970, s. 129; J. Wróblewski, *Domniemania w prawie – problematyka teoretyczna*, „Studia Prawno-Ekonomiczne”, 1973, nr 10, s. 32; Z. Ziemiński, *Logika praktyczna*, Warszawa 1994, s. 222; L. Morawski, *Domniemania a dowody prawnicze*, Toruń 1981, s. 40; M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Uzasadnianie twierdzeń, ocen i norm w prawoznawstwie*, Warszawa 1988, s. 252-255; M. Zieliński, *Poznanie sądowe a poznanie naukowe*, Poznań 1979, s. 185; T. Gardocka, *Postępowanie karne. Podręcznik akademicki*, Warszawa 2005, s. 105; R. Kmieciak, *Posiedzenie sądu w procesie karnym*, Lublin 1993, s. 31.

¹² K. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważny, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 384-412; P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgrzyzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do artykułów 1-296*, Warszawa 2011, s. 880-946; W. Grzeszczyk, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 192-202; T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Zakamycze 2004, s. 420-453; *idem*, *Kodeks postępowania karnego oraz ustawa o świadku koronnym*, Warszawa 2008, s. 376-396; K. Dudka, H. Paluszkiwicz, D. Szumiło-Kulczycka, *Kodeks postępowania karnego. Wybór orzecznictwa z komentarzem*, Warszawa 2015, s. 237-252; J. Bratoszewski, L. Gardocki, Z. Gostyński, S. Przyjemski, R. Stefański, S. Zabłocki, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2003, s. 723-776; J. Grajewski, P. Rogoziński, S. Steinborn, *Kodeks postępowania karnego*, t. I: *Komentarz do art. 1-424*, Warszawa 2010, s. 586-617; R. Stefański, *Kodeks postępowania karnego z orzecznictwem i piśmiennictwem (za lata 1998-2003)*, Toruń 2004, s. 156-172; K. Dąbkiewicz, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do zmian 2015*, Warszawa 2015, s. 207-247; R. Koper, *Dowody w procesie karnym*, [w:] *Postępowanie karne. Dynamika postępowania (podręcznik dla kierunku administracja)*, red. R. Netczuka, Katowice 2016, s. 61-62; P. Kruszyński, M. Błoński, M. Zbrojewska, *Dowody i postępowanie dowodowe w procesie karnym. Komentarz praktyczny z orzecznictwem. Wzory pism procesowych*, Warszawa 2015, s. 7-43; Wyrok SN z 5 czerwca 1968 r., II CR 164/68, LEX nr 810; Uchwała SN z 6 października 1969 r., III CZP 25/69, LEX nr 994; Uchwała SN z 7 czerwca 1970 r., III CZP 87/70, LEX nr 1314; A. Choromańska, M. Porwisz, *Wybrane zagadnienia prawa karnego procesowego*, Szczytno 2015, s. 151-174.

¹³ J. Wójcikowicz, *Temida nad mikroskopem. Judykatura wobec dowodu naukowego 1993-2008*, Toruń 2009, s. 1-267; *idem*, *Dowód naukowy w procesie sądowym*, Kraków 2000, s. 10, 20-26; T. Tomaszewski, *Problemy dopuszczalności dowodów naukowych w procesie amerykańskim – ciąg dalszy*, „Przeгляд Sądowy”, 1995, nr 6, s. 88; D. Miścicka-Śliwka, *Dowód z badań DNA a inne dowody w procesach o ustalenie ojcostwa*, Warszawa 2000, s. 11-12; J. Dziadul, *Dowód z DNA. Polska kryminalistyka łapie genetyczne tropy*, „Polityka”, 2001, nr 8, s. 24-26; W. Branicki, T. Kupiec, P. Wolańska-Nowak, *Badanie DNA dla celów sądowych*, Warszawa

Po trzecie, dorobek nauki rozszerzają pozycje bibliograficzne należące do dziedziny zajmującej się wykorzystaniem nowych technologii w zastosowaniu praktycznym, czyli – w tym zakresie tematycznym – mowa tutaj o dowodach elektronicznych w sprawach o cyberprzestępczość. Do omawianej kategorii badawczej należą te wszystkie źródła, które pozwoliły na określenie znaczenia podstawowego pojęcia dowodu elektronicznego (postęp cywilizacyjny i jego wpływ na prawo, postęp technologiczny a prawo i postępowanie dowodowe w procesie karnym, same definicje dowodu elektronicznego, międzynarodowe zasady dotyczące dowodów elektronicznych, miejsce dowodów elektronicznych w systemie dowodów wykorzystywanych w procesie karnym oraz szkic konwencji w sprawie dowodów elektronicznych)¹⁴. Powyższa literatura przedmiotu dała asumpt

2008, s. 25; D. Czaplicka, I. Sotyszewski, *Zabezpieczanie śladów biologicznych na potrzeby badań genetycznych i bazy DNA*, [w:] *Procesowo-kryminalistyczne czynności dowodowe*, red. M. Lisiecki, M. Zajder, Szczytno 2003, s. 22; M. Goc, J. Moszczyński, G. Piotrowski, *Zastosowanie osiągnięć współczesnej nauki i techniki w policyjnych badaniach kryminalistycznych*, „Problemy Kryminalistyki”, 1999, nr 225, s. 7; J. Koniczny, *Metodologiczna charakterystyka kryminalistyki*, Katowice 1984, s. 20-24; T. Widła, *Ocena dowodu z bieglego*, Katowice 1992, s. 46; T. Tomaszewski, *Dopuszczalność „dowodów naukowych” opartych na nowych technologiach*, [w:] *Archiwa X. Zagadnienia kryminalistyczne, procesowe i materialnoprawne*, red. E. Gruza, J. Kupczyński, Warszawa 2012, s. 45.

¹⁴ J. Martyniak, *Podstawy informatyki z elementami telemedycyny*, Kraków 2009, s. 180; M. Äärimala, *Telemedicine Contribution of ICT to Health*, [w:] *E-Health Current Situation and Examples of Implemented and Beneficial E-Health Applications*, red. I. Lakovidis, red. P. Wilson, J. C. Healy, Amsterdam – Berlin – Oxford – Tokyo – Washington 2004, s. 112; M. Sosa-Iudicissa, *History of Telemedicine*, [w:] *Handbook of Telemedicine*, red. O. Ferrer-Roca, M. Sosa-Iudicissa, Amsterdam – Berlin – Oxford – Tokyo – Washington 1998, s. 1; K. Lops, *Cross-border telemedicine. Opportunities and barriers from an economical and legal perspective*, Rotterdam 2008, s. 7; M. M. Bujnowska-Fedak, M. Tomczak, *Innowacyjne aplikacje telemedyczne i usługi e-zdrowia w opiece nad pacjentami w starszym wieku*, „Zeszyty Naukowe Ochrony Zdrowia. Zdrowie Publiczne i Zarządzanie”, 2013, nr 11, s. 302; A. W. Darkins, M. A. Cary, *Telemedicine and Telehealth*, New York 2000, s. 3-4; M. M. Maheu, P. Whitten, A. Allen, *E-Health, Telehealth, and Telemedicine: A Guide to Startup and Success*, San Francisco 2001, s. 2-4; S. Mazurkiewicz, A. Klich, *Świadczenie usług medycznych z wykorzystaniem telemedycyny – stan obecny i perspektywy*, [w:] *E-obywatel E-sprawiedliwość E-usługi*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2017, s. 67-70; K. Flaga-Gieruszyńska, *MHealth a wybrane prawa pacjenta o charakterze informacyjnym*, [w:] *E-obywatel...*, s. 97-102; M. Świerczyński, *Telemedycyna w świetle rozporządzenia ogólnego o ochronie danych osobowych*, [w:] *E-obywatel...*, s. 83; P. Venegas, *Guide to smart contracts. Blockchain examples*, Cambridge 2017, s. 5-7; J. Garcia-Alfaro, G. Navarro-Arribas, H. Hartentein, J. Herrera-Joancomarti, *Data Privacy Management, Cryptocurrencies and Blockchain Technology*, Oslo 2017, s. 297-411; J. Alferes, L. Bertossi, G. Governatori, P. Fodor, D. Roman, *Rule Technologies. Research, Tools and Applications*, New York 2016, s. 151-199; B. Kelly, *The bitcoin big bang. How alternative currencies are about to change the world*, New Jersey 2015, s. 149-163; Ch. Dennen, *Introducing ethereum and solidity*, New York 2017, s. 89-111; I. Bashir, *Mastering Blockchain. Distributed ledgers, decentralization and smart contracts explained*, Birmingham 2017, s. 21-23 i 43-44; A. E. Silverman, *Mind, Machine, and Metaphor. An Essay on Artificial Intelligence and Legal Reasoning*. Boulder, Colorado 1993, s. 1; J. Searle, *Is the Brain's Mind a Computer Program?*, „Scientific American”, 1990, s. 26; K. Bowrey, *Ethical Boundaries and Internet Cultures*, [w:] *Intellectual Property and Ethics*, red. L. Bently, S. Maniatis, Londyn 1998, s. 36; D. Partridge, *A New Guide to Artificial Intelligence*, New Jersey 1991, s. 1; M. Janowska, *Podmiotowość prawną sztucznej inteligencji?*, [w:] *O czym mówią naukowcy mówiąc o podmiotowości*, red. A. Bielska-Brodziak, Katowice 2015, s. 171-197; J. Byrski, *Oprogramowanie zawierające elementy sztucznej inteligencji. Wybrane zagadnienia prawne*, [w:] *Experientia Docet. Księga jubileuszowa ofiarowana*

do pogłębienia i nakierunkowania analizy na inne źródła, dotyczące systematyzacji dowodów elektronicznych (ich kategoryzacji i klasyfikacji)¹⁵ oraz katalogu czynności dowodowych wykorzystywanych w walce z cyberprzestępczością¹⁶.

Pani Profesor Elżbiecie Traple, red. P. Kostański, P. Podrecki, T. Targosz, Warszawa 2017, s. 1331-1343; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2000, s. 157; S. Grzybowski, *System prawa cywilnego*, Warszawa 1985, s. 284; M. Pazdan, *Podmioty stosunków cywilnoprawnych – zagadnienia ogólne*, [w:] *Prawo cywilne – część ogólna. System Prawa Prywatnego*, red. M. Safjan, Warszawa 2007, s. 914-916; R. Szczepaniak, *Podmiotowość prawna spółki komunalnej*, „Samorząd Terytorialny”, 2013, nr 5, s. 34-44; A. Jędrzejewska, *Podmiotowość prawna spółki cywilnej będącej podmiotem gospodarczym*, „Przeгляд Prawa Handlowego”, 1993, nr 4, s. 1-7; A. Kidyba, *Niektóre skutki dla obrotu handlowego wprowadzenia trzeciej kategorii podmiotowej*, „Przeгляд Prawa Handlowego”, 2004, nr 12, s. 12; W. Filipkowski, *Wybrane obszary zastosowania technologii data mining w kryminalistyce*, [w:] *Meandry prawa karnego i kryminalistyki*, red. J. Kasprzak, W. Cieślak, I. Nowicka, Szczytno 2015, s. 513-525; T. Hanusek, *Kryminalistyka. Zarys wykładu*, Kraków 2005, s. 42; G. Kędzierska, *Definicja kryminalistyki w dobie społeczeństwa informacyjnego*, [w:] *Co nowego w kryminalistyce – przegląd zagadnień z zakresu zwalczania przestępczości*, red. E. Gruza, M. Goc, T. Tomaszewski, Warszawa 2010, s. 135; *eadem*, *Zarys kryminalistyki taktycznej*, Warszawa 1994, s. 16; S. Pikulski, *Podstawowe zagadnienia taktyki kryminalistycznej*, Białystok 1997, 23-37;

¹⁵ A. Lach, *Dowody elektroniczne*, Toruń 2004, s. 35-69; H. Weitz, *Trial Practise In The Computer Age: Use of Computer – Generated Evidence*, „Web Law Review”, <http://www.eaglelink.com/law-review/3w97.html> [dostęp: 31.03.2018 r.]; A. Adamski, *Prawo karne komputerowe*, Warszawa 2000, s. 192; B. Fischer, *Przestępstwa komputerowe i ochrona informacji. Aspekty prawno-kryminalistyczne*, Zakamycze 2000, s. 112-122; E. Caseya, *Digital Evidence and Computer Crime*, Amsterdam – Boston – Heidelberg – London – New York – Oxford – Paris – San Diego – San Francisco – Singapore – Sydney – Tokyo 2011, s. 49-81; T. Nowak, *Dowód z dokumentu w polskim procesie karnym*, Poznań 1994; T. Marcinka, *Billing po przejściach*, [w:] *Rozwiązania informatyczne dla firm telekomunikacyjnych*, Raport Computerworld z 25 lutego 2002; J. Jakubski, *Bezpieczeństwo transakcji dokonywanych kartą płatniczą w Internecie*, „IT Security Magazin”, 2000, nr 1-2, s. 11-15; W. Ollech, *Oszustwo przez kliknięcie myszką*, „Problemy Kryminalistyki”, 2001, nr 234, s. 63-64; W. Jasiński, *Wykorzystanie elektronicznych przelewów funduszy do prania pieniędzy*, „Prokuratura i Prawo”, 1998, nr 4, s. 57-67; R. Milewski, E. Wawrzyniak, *Oko w sieci*, „PC World Computer”, 2002, nr 4, s. 180-182; L. Schaff, *Dowody z taśmy magnetycznej w polskim procesie karnym*, „Problemy Kryminalistyki”, 1959, nr 17, s. 21-22; H. KołECKI, *Pojęcie dokumentu publicznego, autentycznego i oryginalnego w polskim prawie karnym, cywilnym i administracyjnym oraz w kryminalistyce*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Profesora Andrzeja Szwarca*, red. T. Hanusek, Z. Kegel, K. Sławik, K. Complak, Wrocław 2001, s. 119-132; T. Murphy, *The Admissibility of CCTV Evidence in Criminal Proceedings*, „International Review of Law, Computer & Technology”, 1999, Vol. 3, s. 308; J. Barata, *The Impact of Information Technology Standards on Record-keeping Systems Development: Implications for Records Professionals*, „Computer Standards and Interfaces”, 1998, Vol. 19, s. 51-64.

¹⁶ A. Kigerl, *CAN SPAM Act: An Empirical analysis*, „International Journal of Cyber Criminology”, 2009, Vol. 3, No. 2, s. 566-589; A. Shapiro, *The Internet*, „Foreign Policy”, 1999, Vol. 115, s. 14-27; A. Stolz, *Congress and Capital Punishment: An Exercise in Symbolic Politics*, „Law and Policy Quarterly”, 1983, Vol. 5, No. 2, s. 157-180; B. Hancock, *US and Europe Cyber Crime Agreement Problems*, „Computers and Security”, 2000, Vol. 19, No. 4, 306-307; B. Wible, *A Site Where Hackers are Welcome: Using Hack-In Contests to Shape Preferences and Deter Computer Crime*, „The Yale Law Journal”, 2003, Vol. 112, No. 6, s. 1577-1623; C. Coleman, *Security Cyberspace – New Laws and Developing Strategies*, „Computer Law and Security Report”, 2003, Vol. 19, No. 2, s. 131-136; E. Simon, *Cyberporn and Censorship: Constitutional Barriers to Preventing Access to Internet Pornography by Minors*, „The Journal of Criminal Law and Criminology”, 1998, Vol. 88, No. 3, s. 1015-1048; I. Walden, *Harmonising Computer Crime Laws in Europe*, „European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice”, 2004, Vol. 12, No. 4, s. 321-336; J. Reidenberg, *Technology and Internet Jurisdiction*, „University of Pennsylvania Law Review”, 2005, Vol. 153, No. 6,

Po czwarte, zagospodarowanymi osiągnięciami nauki były te pozycje bibliograficzne, które odnoszą się do wprowadzenia dowodów elektronicznych do procesu karnego. To źródła dotyczące inicjatywy dowodowej w jej historycznej oraz aktualnej wersji¹⁷ oraz

s. 1951-1974; J. Sinrod, W. Reilly, *Cyber-Crimes: A Practical Approach to the Application of Federal Computer Crime Laws*, „Santa Clara Computer and High Technology Law Journal”, 2000, Vol. 16, No. 2, s. 1-53; L. Lessig, P. Resnick, *Zoning Speech on the Internet: A Legal and Technical Model*, „Michigan Law Review”, 1999, Vol. 98, No. 2, s. 395-431; L. Speer, *Redefining Borders: The Challenges of Cyber Crime*, „Crime, Law and Social Change” 34 (2000), s. 259-273; M. Gercke, *Europe’s Legal Approaches to Cyber Crime*, „ERA Forum”, 2009, Vol. 10, s. 409-420; M. Nuth, *Taking Advantage of New Technologies: For and Against Crime Computer Law and Security Report*, „Computer Law & Security Review”, 2008, Vol. 24, s. 437-446; N. Katyal, *Criminal Law in Cyberspace*, „University of Pennsylvania Law Review”, 2001, Vol. 149, No. 4, s. 1003-1114; N. Marion, *Symbolic Policies in Clinton’s Crime Control Agenda*, „Buffalo Criminal Law Review”, 1997, Vol. 1, s. 67-108; O. Silver, *European Cyber Crime Proposal Released*, „Computer Fraud and Security”, 2001, Vol. 5, s. 5; P. Berman, *The Globalization of Jurisdiction*, „University of Pennsylvania Law Review”, 2002, Vol. 151, No. 2, s. 311-545; P. Swire, *Elephants and Mice Revisited: Law and Choice of Law on the Internet*, „University of Pennsylvania Law Review”, 2005, Vol. 153, No. 6, s. 1975-2001; S. Brenner, J. Schwerha, *Introduction – Cyber Crime: A Note on International Issues*, „Information Systems Frontiers”, 2004, Vol. 6, No. 2, s. 111-114; S. Hilley, *Pressure Mounts on US Senate to Pass Cyber Crime Treaty*, „Digital Investigation”, 2005, Vol. 2, s. 171-174; S. Moitra, *Developing Policies for Cyber Crime*, „European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice”, 2005, Vol. 13, No. 3, s. 435-464; S. Wang, *Measures of Retaining Digital Evidence to Prosecute Computer-based Cyber-crimes*, „Computer Standards and Interfaces”, 2007, Vol. 29, s. 216-223; U. Kohl, *Eggs, Jurisdiction and the Internet*, „The International and Comparative Law Quarterly”, 2002, Vol. 51, No. 3, s. 555-582; W. Chung, H. Chen, W. Chang, S. Chou, *Fighting Cyber Crime: A Review and the Taiwan Experience*, „Decision Support Systems”, 2006, Vol. 41, s. 669-682; M. Cieślak, *Proces karny (skrypt)*, Kraków 1952, s. 9; *idem*, Środki przymusu na tle bodźców prawnych w procesie karnym, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze”, 1960, t. 7, s. 101-102; B. Boni, *Creating a Global Consensus Against Cyber Crime*, „Network Security”, 2001, Vol. 9, s. 18-19; J. Clough, *A world of difference: The Budapest Convention on Cybercrime and the challenges of harmonization*, „Monash University Law Review”, 2014, Vol. 40, No. 3, s. 698-736; M. Gercke, *The Convention on Cybercrime*, „Multimedia und Recht”, 2004, Vol. 20, s. 802; R. Winick, *Searches and seizures of computers and computer data*, „Harvard Journal of Law & Technology”, 1994, Vol. 8, No. 1, s. 75-128; D. Resseguie, *Computer Searches and Seizure*, „Cleveland State Law Review”, 2000, Vol. 48, No. 185, s. 185-214.

¹⁷ D. Drajewicz, *Kontrydaktoryjność procesu karnego w świetle projektowanych zmian kodyfikacyjnych*, „Monitor Prawniczy”, 2012, nr 18, s. 974; B. Nita, A. Światłowski, *Kontrydaktoryjny proces karny (między prawdą materialną a szybkością postępowania)*, „Państwo i Prawo”, 2012, nr 1, s. 33-49; A. Drozd, *Inicjatywa dowodowa pokrzywdzonego w świetle kontrydaktoryjnego procesu karnego*, https://prawo.uni.wroc.pl/sites/default/files/students-resources/strony_inicjatywa%20dowodowa%20pokrzywdzonego%20w%20nowym%20kpk.pdf [dostęp: 17.04.2018 r.]; P. Kruszyński, M. Warchoń, *Pozycja sędziego na tle modeli postępowania przygotowawczego*, „Palestra”, 2008, nr 3-4, s. 49-50; P. Kruszyński, M. Zdrojewska, *Nowy model postępowania karnego ukształtowany nowelą do k.p.k. z 27 września 2013 r.*, „Palestra”, 2014, nr 1-2, s. 55; R. Stefański, *O nieadekwatności projektowanych zmian w zakresie postępowania przygotowawczego do proponowanego modelu rozprawy głównej*, [w:] *Kontrydaktoryjność w polskim procesie karnym*, red. P. Wiliński, Warszawa 2013, s. 225-233; P. Hofmański, *Model kontrydaktoryjny w świetle projektu zmian k.p.k. z 2012 r.*, [w:] *Kontrydaktoryjność...*, s. 34; P. Kowalski, *Zasada kontrydaktoryjności procesu karnego w świetle projektu Komisji Kodyfikacyjnej prawa karnego*, „Palestra”, 2012, nr 7-8, s. 75; P. Kardas, *Zasada prawdy materialnej w perspektywie korespondencyjnej, koherencyjnej, pragmatycznej i konsensualnej teorii prawdy (kilka uwag na tle propozycji nowego ujęcia przepisów dotyczących postępowania dowodowego przed sądem pierwszej instancji oraz postępowania dowodowego w toku postępowania przygotowawczego)*, [w:] *Kontrydaktoryjność...*, s. 174-202;

wniosku dowodowego (jego istota, kategoryzacja, elementy, teza dowodowa, uzupełnienie

J. Majewski, *Uwagi o przewidywanym wpływie projektowanych zmian w przepisach o postępowaniu jurysdykcyjnym na możliwości realizacji zasady prawdy materialnej – głos w dyskusji*, [w:] *Adwokatura jako uczestnik procesu legislacyjnego*, red. J. Giezek, A. Malicki, Warszawa 2012, s. 101; P. Hofmański, *Zasada kontradiktoryjności*, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego. Zasady procesu karnego*, red. P. Wiliński, Warszawa 2014, s. 638; *idem*, *Model kontradiktoryjny...*, s. 33; A. Murzynowski, *Istota...*, s. 166; P. Kardas, *Zasada prawdy materialnej w perspektywie korespondencyjnej, koherencyjnej, pragmatycznej i konsensualnej teorii prawdy*, [w:] *Kontradiktoryjność...*, s. 553; K. Kiełbicki, *Redefinicja zasady kontradiktoryjności w postępowaniu karnym – uwag kilka*, „Palestra”, 2013, nr 9-10, s. 48-53; Z. Świda, *Realizacja praw człowieka w kontradiktoryjnym procesie karnym*, Wrocław 1994, s. 34; S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1974, s. 24; T. Gizbert-Studnicki, *Zasady i reguły prawne*, „Państwo i Prawo”, 1988, nr 3, s. 16-19; H. Dolecki, *Ciężar dowodu w polskim procesie cywilnym*, Warszawa 1998, s. 79; K. Piasecki, *Postępowanie sporne rozpoznawcze*, Warszawa 2004, s. 44; W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2008, s. 55; H. Mądrzak, *Pojęcie zasad procesowych i sposób ich urzeczywistnienia w poszczególnych systemach prawa procesowego*, [w:] *Postępowanie cywilne*, red. H. Mądrzak, Warszawa 2003, s. 52; A. Rylski, *Zasady postępowania dowodowego*, [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rutkowska-Ząbczyk, Warszawa 2010, s. 121; A. Jakubecki, *Naczelné zasady postępowania cywilnego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego*, [w:] *Czterdziestolecie kodeksu cywilnego. Zjazd katedr postępowania cywilnego w Zakopanem*, red. I. Ratusińska, Kraków 2006, s. 363; W. Siedlecki, *Zasada kontradiktoryjna i zasada śledcza w polskim procesie cywilnym*, „Państwo i Prawo”, 1955, nr 2, s. 232; A. Góra-Błaszczkowska, *Zasada równości stron w procesie cywilnym*, Warszawa 2008, s. 110; P. Rylski, *Działanie sądu z urzędu a podstawa faktyczna wyroku*, Warszawa 2009, s. 97; W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2004, s. 53; J. Dubois, *Popłoch w prokuraturze*, „Na Wokandzie”, 2014, nr 1/19, s. 56; J. Ferenz, *Egzamin z kontradiktoryjności*, „Na Wokandzie”, 2014, nr 1/19, s. 20-21. K. Peters, *Strafprozess. Ein Lehrbuch*, Karlsruhe 1980, s. 94; J. Meyer, *Dialektik im Strafprozess*, Tübingen 1965, s. 110-151; D. Newman, *Introduction to criminal justice*, New York 1975, s. 35; J. Skorupka, *Funkcje prawa karnego procesowego*, [w:] *System prawa karnego procesowego*, red. P. Hafmański, Warszawa 2013, s. 191; K. Dudka, H. Paluszkiwicz, *Postępowanie karne*, Warszawa 2015, Warszawa 2015, s. 19; F. Prusak, *Postępowanie karne. Warunki dopuszczalności procesu i czynności procesowe*, Warszawa 2002, s. 29; P. Wiliński, *Doniosłość zasad w procesie karnym*, [w:] *System prawa karnego procesowego*, red. P. Hofmański, Warszawa 2014, s. 89; L. Leszczyński, G. Maroń, *Pojęcie i treść zasad prawa oraz generalnych klauzul odsyłających. Uwagi porównawcze*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, 2013, t. 1, s. 81; S. Wronkowska, *Podstawowe pojęcia prawa i prawoznawstwa*, Poznań 2004, s. 109-110; J. Skorupka, *Funkcje postępowania przygotowawczego*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji”, 2010, t. 82, s. 195; S. Herman, *The USA Patriot Act and the Submajoritarian Fourth Amendment*, „Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review”, 2006, t. 41, s. 73; R. Falk, *Encroaching on the Rule of Law Post-9/11 Policies within the United States*, [w:] *National Insecurity and Human Rights Democracies Debate Counterterrorism*, red. A. Byrsk, G. Shafir, Berkley – Los Angeles – London 2007, s. 17; P. Kruszyński, *Wykład prawa karnego procesowego*, Warszawa 2003, s. 151; J. Skorupka, *Postępowanie karne. Część ogólna*, Warszawa 2012, s. 160; W. Daszkiewicz, *Prawo karne procesowe. Zagadnienia ogólne*, Bydgoszcz 2000, s. 204; G. Bucóń, *Dopuszczalność „opinii prywatnej” w procesie karnym*, „Państwo i Prawo”, 2009, nr 3, s. 108; D. Jagiełło, *Glosa do postanowienia SN z dnia 21 maja 2013 r., III KK 389/12*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 2014, nr 3, s. 124; *Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2016 r., III KK 127/16*, LEX nr 2141229; J. Zagrodnik, *Opinia prywatna w procesie karnym*, [w:] *Dowody w procesie karnym: nowe rozwiązania i niewykorzystane możliwości*, Katowice 2005, s. 67-72; *Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 sierpnia 2003 r., V KK 382/02*, LEX nr 80704; *Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 12 kwietnia 2006 r., II Aka 47/06*, LEX nr 183431; *Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 września 2002 r., IV KK 285/02*, LEX nr 55532; *Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 stycznia 1999 r., III KKN 213/97*, LEX nr 37423; J. Skorupka, W. Jasiński, *Ciężar dowodu i obowiązek dowodzenia w procesie karnym*, Warszawa 2017, s. 135.

nie oraz oddalenie)¹⁸. Tak dobrane podłoże teoretyczne umożliwiło poszukiwanie dalszej literatury przedmiotu, która dotyczyła problematyki dowodów elektronicznych pozyskanych niezgodnie z prawem. W tych rozważaniach kluczowy okazał się dorobek nauki odnoszący się do amerykańskiej teorii owoców zatrutego drzewa oraz polskiego art. 168a Kodeksu postępowania karnego¹⁹. Dodatkowo w omawianej grupie bibliograficznej nie zabrakło także źródeł dotyczących dopuszczalności wprowadzenia dowodów elektronicznych do procesu karnego (otwarty katalog dowodów w procesie karnym, dowody a postęp techniczny, technologiczny oraz cywilizacyjny, dowody a test Doubertha, dowody a Konwencja budapesztańska, dopuszczalność *sensu stricto* dowodów elektronicznych w amerykańskim orzecznictwie oraz brak możliwości przeprowadzenia dowodu w polskim orzecznictwie)²⁰.

¹⁸ J. Nelken, *Wniosek dowodowy na tle kodeksu postępowania karnego*, „Palestra”, 1971, t. 15, nr 2, s. 58-72; K. Woźniewski, *Inicjatywa dowodowa w polskim prawie karnym procesowym*, Gdynia 2001, s. 107-109; Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 listopada 2001 r., III KKN 283/01, LEX nr 51601; Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 1997 r., V KKN 242/96, LEX nr 32259; Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 grudnia 2002 r., IV KKN 111/00, LEX nr 75494; Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 października 2004 r., II KK 121/03, LEX nr 127217.

¹⁹ M. Żbikowska, *Dowód pośrednio nielegalny w polskim procesie karnym*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 2012, nr 1-2, s. 108-124; J. Skoczeń, *Istota dowodów nielegalnych*, <http://www.forumprawnicze.eu/attachments/article/136/Skoczen.pdf> [dostęp: 17.04.2018 r.]; K. Pułto, *Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki. Tłumaczenie i wstęp*, Warszawa 2002, s. 39-68; C. Banoit, *The Public Safety Exception to Miranda*, <https://leb.fbi.gov/articles/legal-digest/legal-digest-the-public-safety-exception-to-miranda> [dostęp: 15.04.2018 r.]; Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 2016 r., IV KK 346/15, LEX nr 1976252; Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 2016 r., IV KK 346/14, LEX nr 2194923; Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 27 kwietnia 2017 r., II AKa 213/16, LEX nr 2292416; Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 9 czerwca 1998 r., 25829/84, LEX 78971; Decyzja Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 26 kwietnia 2005 r., 74420/01, LEX nr 480454; Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 12 lipca 1988 r., 10862/84, LEX nr 81067; Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 12 maja 2000 r., 35394/97, LEX nr 76868; M. Menkes, *Tortury a środki dowodowe w procesie karnym: sprawa Gafgen v. Niemcy*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarne”, 2012, t. 3, s.265-290; Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 30 czerwca 2008 r., 22978/05, LEX 498322.

²⁰ P. Grimm, *In the United States District Court for the District of Maryland. Memorandum Opinion*, 2007, https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/USCOURTS-mdd-1_06-cv-01893/pdf/USCOURTS-mdd-1_06-cv-01893-0.pdf [dostęp: 13.04.2018 r.]; B. Esler, *Lorraine V Markel: Unnecessarily Raising the Standard for Admissibility of Electronic Evidence*, „Digital Evidence and Electronic Signature Law Review”, 2007, Vol. 4, s. 80-82; Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 6 maja 2009 r., II AKa 394/08, LEX nr 519646; Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 grudnia 2005 r., IV KK 69/05, LEX nr 174668; Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 listopada 2005 r., SNO 52/05, LEX nr 569005; Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 lutego 2005 r., SNO 2/05, LEX nr 471932; Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 października 2005 r., IV KK 190/05, LEX nr 200391.

Bibliografia

1. Źródła prawa

- Akt paryski Konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych sporządzony w Paryżu dnia 24 lipca 1971 r., Dz. U. z 1990 r., Nr 82, poz. 474.
- Karta Narodów Zjednoczonych, Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych, Dz. U. z 1947 r., Nr 3 poz. 90.
- Konstytucja Republiki Francuskiej z dnia 4 października 1958 roku ogłoszona w Dzienniku Urzędowym Republiki Francuskiej (fr. *Journal officiel de la République française*) nr 234 z dnia 5 października 1958 roku.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.
- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2, Dz. U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284 z późn. zm.
- Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości, sporządzona w Budapeszcie dnia 23 listopada 2001 r., Dz. U. z 2015 r., poz. 728.
- Międzynarodowa Konwencja o ochronie wykonawców, producentów fonogramów oraz organizacji nadawczych, sporządzona w Rzymie dnia 26 października 1961 r., Dz. U. z 1997 r., Nr 125, poz. 800.
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., Dz. U. z 1977 r., Nr 38, poz. 167.
- Protokół dodatkowy do Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości dotyczący penalizacji czynów o charakterze rasistowskim lub ksenofobicznym popełnionych przy użyciu systemów komputerowych, sporządzony w Strasburgu dnia 28 stycznia 2003 r., Dz. U. z 2015 r., poz. 730.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie biegłych sądowych, Dz. U. Nr 15, poz. 133.
- Traktat Światowej Organizacji Własności Intelektualnej o prawie autorskim, sporządzony w Genewie dnia 20 grudnia 1996 roku, Dz. U. z 2005 r., Nr 3 poz. 12.

- Ustawa z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych, Dz. U. Nr 17, poz. 155 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 16 lipca 2004 r. Prawo telekomunikacyjne, Dz. U. z 2017 r., poz. 1907 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne, t.j. Dz. U. z 2017 r., poz. 570.
- Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. poz. 396.
- Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. poz. 1247 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze, Dz. U. z 2017 r., poz. 1767 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 2017 r., poz. 1932.
- Ustawa z dnia 30 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. Nr 222, poz. 1323.
- Ustawa z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych, Dz. U. z 2017 r., poz. 880 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, Dz. U. z 2017 r., poz. 2204 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, Dz. U. z 2017 r., poz. 1904 z późn. zm.

2. Orzecznictwo

- Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals, Inc.*, 509 U.S. 579 (1993).
- Decyzja Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 26 kwietnia 2005 r., 74420/01, LEX nr 480454.
- Frye v. United States*, 54 App. D. C. 46, 47, 293 F.1d 13, 1014.
- Lorraine v. Markel American Insurance Company*, 241 F.R.D. 534 (D.Md. May 4, 2007).
- Miranda v. Arizona*, 384 U.S. 436 (1966).
- Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 2 lutego 1995 r., II AKz 430/94, LEX nr 28252.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2016 r., III KK 127/16, LEX nr 2141229.
- Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 października 2004 r., II KK 121/03, LEX nr 127217.

- Silverthorne Lumber Co., Inc. v. United States*, 251 U.S. 385 (1920).
Uchwała Sądu Najwyższego z 6 października 1969 r., III CZP 25/69, LEX nr 994.
Uchwała Sądu Najwyższego z 7 czerwca 1970 r., III CZP 87/70, LEX nr 1314.
Weeks v. United States, 232 U.S. 383 (1914).
Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 12 lipca 1988 r., 10862/84, LEX nr 81067.
Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 9 czerwca 1998 r., 25829/84, LEX 78971.
Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 12 maja 2000 r., 35394/97, LEX nr 76868.
Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 30 czerwca 2008 r., 22978/05, LEX 498322.
Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 6 maja 2009 r., II AKa 394/08, LEX nr 519646.
Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 12 kwietnia 2006 r., II AKa 47/06, LEX nr 183431.
Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 30 maja 2012 r., II AKa 212/11, LEX nr 1213858.
Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 27 kwietnia 2017 r., II AKa 213/16, LEX nr 2292416.
Wyrok Sądu Najwyższego z 5 czerwca 1968 r., II CR 164/68, LEX nr 810.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 1997 r., V KKN 242/96, LEX nr 32259.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 stycznia 1999 r., III KKN 213/97, LEX nr 37423.
Wyrok Trybunału Konstytucyjnego 21 marca 2001 r., K 24/00, LEX nr 46863.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 listopada 2001 r., III KKN 283/01, LEX nr 51601.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 września 2002 r., IV KK 285/02, LEX nr 55532.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 grudnia 2002 r., IV KKN 111/00, LEX nr 75494.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 sierpnia 2003 r., V KK 382/02, LEX nr 80704.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 lutego 2005 r., SNO 2/05, LEX nr 471932.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 października 2005 r., IV KK 190/05, LEX nr 200391.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 listopada 2005 r., SNO 52/05, LEX nr 569005.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 grudnia 2005 r., IV KK 69/05, LEX nr 174668.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 2016 r., IV KK 346/14, LEX nr 2194923.
Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 2016 r., IV KK 346/15, LEX nr 1976252.
Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 25 listopada 1997 r., K 26/97, LEX nr 31034.
Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 30 października 2001 r., K 33/00, LEX nr 49538.
Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 22 maja 2002 r., K 6/02, LEX nr 54067.
Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 20 listopada 2002 r., K 41/02, LEX nr 57092.
Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 17 maja 2005 r., P 6/04, LEX nr 155504.
Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 12 września 2005 r., SK 13/05, LEX nr 165330.
Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 8 listopada 2006 r., K 30/06, LEX nr 231207.

3. Dokumenty

- A Simplified Guide to Digital Evidence*, <http://www.forensicsciencesimplified.org/digital/DigitalEvidence.pdf>.
- Bezpieczeństwo Cybernetyczne*, https://www.bsi.bund.de/DE/Themen/Cyber-Sicherheit/cyber-sicherheit_node.html.
- Défense et sécurité des systèmes d'information. Stratégie de la France*, https://www.ssi.gouv.fr/uploads/IMG/pdf/2011-0215_Defense_et_securite_des_systemes_d_information_strategie_de_la_France.pdf.
- DOD Dictionary of Military and Associated Terms 2017*, <http://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/dictionary.pdf>.
- Doktryna cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, <http://en.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/DCB.pdf>.
- Draft Convention on Electronic Evidence*, „Digital Evidence and Electronic Signature Law Review”, 2016, Vol. 13, <http://journals.sas.ac.uk/deeslr/article/viewFile/2321/2245>.
- Electronic evidence – a basic guide for First Responders: Good practice material for CERT first responders*, European Union Agency for Network and Information Security, <https://www.enisa.europa.eu/publications/eleronic-evidence-a-basic-guide-for-first-responders>.
- European Competition Network Recommendation on The Power to Collect Digital Evidence, Including by Forensic Means*, http://ec.europa.eu/competition/ecn/ecn_recommendation_09_122013_digital_evidence_en.pdf.
- Explanatory Report to the Convention on Cybercrime*, <https://rm.coe.int/16800cce5b>.
- Federalny Przegląd Cyberprzestępczości 2013*, <http://www.bka.de/nn222/SharedDocs/Downloads/DE/Publikationen/JahresberichteUndLagebilder/Cybercrime/cybercrimeBundeslagebild2012,templateId=raw,property=publicationFile.pdf/cybercrimeBundeslagebild2012.pdf>.
- French National Digital Security Strategy*, http://www.ssi.gouv.fr/uploads/2015/10/strategie_nationale_securite_numerique_en.pdf.
- French White Paper. Defense and National Security*, <http://www.defense.gouv.fr/content/download/215253/2394121/file/White%20paper%20on%20defense%20%202013.pdf>.
- Glossary of Cyber Related Terms*, <https://www.dpc.senate.gov/docs/fs-112-2-183.pdf>.
- Good Practice Guide for Computer-Based Electronic Evidence*, Association of Chief Police Officers, England Wales & Ireland, https://www.7safe.com/docs/default-source/default-document-library/acpo_guidelines_computer_evidence_v4_web.pdf.
- Grimm P., *In the United States District Court for the District of Maryland. Memorandum opinion*, 2007, https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/USCOURTS-mdd-1_06-cv-01893/pdf/USCOURTS-mdd-1_06-cv-01893-0.pdf.
- Guidelines for the Management of IT Evidence: Incident Response and Forensics Workshop*, Telecommunications and Information Working Group of Asia-Pacific Economic Cooperation, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/APCITY/UNPAN016411.pdf>.

- Information system defence and security. France's strategy*, https://www.ssi.gouv.fr/uploads/IMG/pdf/2011-02-15_Information_system_defence_and_security_-_France_s_strategy.pdf.
- International Organization on Computer Evidence, *G8 Proposed Principles for The Procedures Relating to Digital Evidence*, www.ioce.org/G8_proposed_principles_for_forensic_evidence.html.
- Introduction to Data Mining and Knowledge Discovery*, Third Edition by Two Crows Corporation, <http://www.twocrows.com/intro-dm.pdf>.
- Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of The Regions. Cybersecurity Strategy of the European Union. An Open, Safe and Secure Cyberspace*, https://eeas.europa.eu/archives/docs/policies/eu-cyber-security/cybsec_comm_en.pdf.
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady oraz Komitetu Regionów z dnia 25 maja 2007 roku w kierunku ogólnej strategii zwalczania cyberprzestępczości*, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52007DC0267&from=PL>.
- National Cyber Security Strategy 2016–2021*, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/567242/national_cyber_security_strategy_2016.pdf.
- New Jersey Computer Evidence Search & Seizure Manual*, Department of Law & Public Safety Division of Criminal Justice, New Jersey 2000, http://www.state.nj.us/lps/dcj/pdfs/cmpma_nfi.pdf.
- Polityka Ochrony Cyberprzestrzeni Rzeczypospolitej Polskiej*, <http://www.cert.gov.pl/download/3/161/PolitykaOchronyCyberprzestrzeniRP148x210wersjapl.pdf>.
- Searching and Seizing Computers and Obtaining Electronic Evidence in Criminal Investigations*, Computer Crime and Intellectual Property Section Criminal Division, Office of Legal Education, Executive Office for United States Attorneys, <https://www.justice.gov/sites/default/files/criminal-ccips/legacy/2015/01/14/ssmanual2009.pdf>.
- The Cost of Cyber Crime*. A Detica report in partnership with the Office of Cyber Security and Information Assurance in The Cabinet Office, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/60942/THE-COST-OF-CYBER-CRIME-SUMMARY-FINAL.pdf.
- The Receipt of Evidence by Queensland Courts: Electronic Records*, „Queensland Law Reform Commission”, 1998, Vol. 52.
- The Supreme Court of British Columbia, *Practice Direction Re: Electronic Evidence*, http://www.courts.gov.bc.ca/supreme_court/practice_and_procedure/practice_directions_and_notices/electronic_evidence_project/Electronic%20Evidence%20July%201%202006.pdf.
- U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice, *Forensic Examination of Digital Evidence: A Guide for Law Enforcement*, <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/199408.pdf>.

White Paper on German security policy and the future of the Bundeswehr, <https://www.bundeswehr.de/resource/resource/MzEzNTM4MmUzMzMyMmUzMT-M1MzMyZTM2MzIzMDMwMzAzMDMwMzAzMDY5NzE3MzM1Njc2N-DYyMzMyMDIwMjAyMDIw/2016%20White%20Paper.pdf>.

4. Literatura

4.1. Literatura zagraniczna

- Äärimaa M., *Telemedicine Contribution of ICT to Health*, [w:] *E-Health Current Situation and Examples of Implemented and Beneficial E-Health Applications*, ed. by I. Lakovidis, P. Wilson, J. C. Healy, Amsterdam – Berlin – Oxford – Tokyo – Washington 2004.
- Alferes J., Bertossi L., Governatori G., Fodor P., Roman D., *Rule Technologies. Research, Tools and Applications*, New York 2016.
- Banoit C., *The Public Safety Exception to Miranda*, <https://leb.fbi.gov/articles/legal-digest/legal-digest-the-public-safety-exception-to-miranda>.
- Barata J., *The Impact of Information Technology Standards on Record-keeping Systems Development: Implications for Records Professionals*, „Computer Standards and Interfaces”, 1998, Vol. 19.
- Bashir I., *Mastering Blockchain. Distributed ledgers, decentralization and smart contracts explained*, Birmingham 2017.
- Beling E., *Reichsstrafprozessrecht*, Berlin 1928.
- Bennecke H., Beling E., *Lehrbuch des deutschen Reichsstrafprozessrechts*, Berlin 1900.
- Bentham J., *Traktat o dowodach sądowych*, Gniezno 1935.
- Berman P., *The Globalization of Jurisdiction*, „University of Pennsylvania Law Review”, 2002, Vol. 151, No. 2.
- Birkmeyer K., *Deutsches Strafprozessrecht*, Berlin 1898.
- Boni B., *Creating a Global Consensus Against Cybercrime*, „Network Security”, 2001, Vol. 9.
- Borsdorff A., *Computerkriminalität*, [w:] *Wörterbuch zur Inneren Sicherheit*, heraus. H. Lange, Heidelberg 2006.
- Bowrey K., *Ethical Boundaries and Internet Cultures*, [w:] *Intellectual Property and Ethics*, ed. by L. Bently, S. Maniatis, London 1998.
- Bremer K., *Strafbare Internet-Inhalte in internationaler Hinsicht. Ist der Nationalstaat wirklich überholt?*, Frankfurt am Mein 2000.
- Brenner S., Schwerha J., *Introduction – Cybercrime: A Note on International Issues*, „Information Systems Frontiers”, 2004, Vol. 6, No. 2.
- Brown T., Murphy E., *Through a Scanner Darkly: Functional Neuroimaging as Evidence of Criminal Defendant’s Mental States*, „Stanford Law Review”, 2010, Vol. 62, No. 4.
- Caseya E., *Digital Evidence and Computer Crime*, Amsterdam – Boston – Heidelberg – London – New York – Oxford – Paris – San Diego – San Francisco – Singapore –

- Sydney – Tokyo 2011, <https://rishikeshpansare.files.wordpress.com/2016/02/digital-evidence-and-computer-crime-third-edition.pdf>.
- Chung W., Chen H., Chang W., Chou S., *Fighting cyber crime: a review and the Taiwan Experience*, „Decision Support Systems”, 2006, Vol. 41.
- Clough J., *A world of difference: The Budapest Convention on Cybercrime and the challenges of harmonization*, „Monash University Law Review”, 2014, Vol. 40, No. 3.
- Clough J., *Principles of cybercrime*, New York 2010.
- Coleman C., *Security Cyberspace – New Laws and Developing Strategies*, „Computer Law and Security Report”, 2003, Vol. 19, No. 2.
- Darkins A., Cary M., *Telemedicine and Telehealth*, New York 2000.
- Dennen Ch., *Introducing ethereum and solidity*, New York 2017.
- Denning D., *Cyberterrorism*, <http://palmer.wellesley.edu/~ivollic/pdf/Classes/Handouts/NumberTheoryHandouts/Cyberterror-Denning.pdf>.
- Eltringham S., *Prosecuting Computer Crimes*, <http://www.justice.gov/criminal/cyber-crime/ccmanual/index.html>.
- Esler B., *Lorraine v. Markel: Unnecessarily Raising the Standard for Admissibility of Electronic Evidence*, „Digital Evidence and Electronic Signature Law Review”, 2007, Vol. 4.
- Falk R., *Encroaching on the Rule of Law Post-9/11 Policies within the United States*, [w:] *National Insecurity and Human Rights Democracies Debate Counterterrorism*, ed. by A. Byrsk, G. Shafir, Berkley – Los Angeles – London 2007.
- Fitzmaurice G., *The Law and Procedure of the International Court of Justice*, Oxford 1957.
- Garcia-Alfaro J., Navarro-Arribas G., Hartentein H., Herrera-Joancomarti J., *Data Privacy Management, Cryptocurrencies and Blockchain Technology*, Oslo 2017.
- Gercke M., *Cybercrime Training for Judges*, Strasburg 2009, https://www.coe.int/t/dghl/cooperation/lisbonnetwork/meetings/Bureau/TrainingManualJudges_en.pdf.
- Gercke M., *Europe's Legal Approaches to Cybercrime*, „ERA Forum”, 2009, Vol. 10.
- Gercke M., *The Convention on Cybercrime*, „Multimedia und Recht”, 2004, Vol. 20.
- Gibson W., *Neuromancer*, Katowice 2009.
- Gillespie A., *Child protection on the Internet – challenges for criminal law*, „Child and Family Law Quarterly”, 2002, Vol. 14.
- Greß P., *Pacta sunt servanda*, „Revista Actualidad Juridica”, 2008, Vol. 18.
- Griffith D., *How To Investigate Cybercrime*, „Police Magazine”, <http://www.policemag.com/Channel/Technology/Articles/2003/11/How-to-Investigate-Cybercrime.aspx>.
- Hancock B., *US and Europe Cybercrime Agreement Problems*, „Computers and Security”, 2000, Vol. 19 No. 4.
- Herman S., *The USA Patriot Act and the Submajoritarian Fourth Amendment*, „Harvard Civil Rights – Civil Liberties Law Review”, 2006, Vol. 41.
- Hilley S., *Pressure Mounts on US Senate to Pass Cybercrime Treaty*, „Digital Investigation”, 2005, Vol. 2.
- Hoeren S., *Traplattoni und das Ende des Computerrechts*, „MultiMedia und Recht”, 1998.
- Jackson J., *Two methods of proof in criminal procedure*, „The Modern Law Review”, 1988.

- Jakobsson M., Ramzan Z., *CrimeWare. Understanding new attacks and defenses*, Boston 2008.
- Katyal N., *Criminal Law in Cyberspace*, „University of Pennsylvania Law Review”, 2001, Vol. 149. No. 4.
- Kelly B., *The bitcoin big bang. How alternative currencies are about to change the world*, New Jersey 2015.
- Kerr O., *The problem of perspective in Internet law*, „Georgetown Law Journal”, 2003, Vol. 91.
- Kigerl A., *CAN SPAM Act: An Empirical analysis*, „International Journal of Cyber Criminology”, 2009, Vol. 3, No. 2.
- Klander L., *Hacker Proof czyli jak bronić się przed intruzami*, Warszawa 1998.
- Kohl U., *Eggs, Jurisdiction and the Internet*, „The International and Comparative Law Quarterly”, 2002, Vol. 51, No. 3.
- Kries A. v., *Lehrbuch des deutschen Strafprozessrechtes*, Freiburg 1892.
- Lessig L., Resnick P., *Zoning Speech on the Internet: A Legal and Technical Model*, „Michigan Law Review”, 1999, Vol. 98, No. 2.
- Levy P., *Drugi potop, [w:] Nowe media w komunikacji społecznej w XX wieku. Antologia*, red. M. Hopfinger, Warszawa 2002.
- Lewis J., *Assessing the Risks of Cyber Terrorism, Cyber War and Other Cyber Threats*, „Center for Strategic and International Studies”, 2002.
- Lopes J., *Traffic and Mobility Data Collection for Real-time Applications*, 13th International IEEE Annual Conference on Intelligent Transportation Systems Madeira Island, <http://hdl.handle.net/1721.1/77592>.
- Lops K., *Cross-border telemedicine. Opportunities and barriers from an economical and legal perspective*, Rotterdam 2008.
- Lynn-Winmill B., Metcalf D., Band M., *Cybercrime issues and challenges in United States*, „Digital Evidence and Electronic Signature Law Review”, 2010, Vol. 7.
- Maheu M. M., Whitten P., Allen A., *E-Health, Telehealth, and Telemedicine: A Guide to Startup and Success*, San Francisco 2001.
- Marion N., *Symbolic Policies in Clinton's Crime Control Agenda*, „Buffalo Criminal Law Review”, 1997, Vol. 1.
- McMillan R., *Proposed US law would single out cybercrime havens*, <http://www.reuters.com/article/idUS190003768320100324>.
- McQuade S., *Encyclopedia of crime*, London 2009.
- Meyer J., *Dialektik im Strafprozess*, Tubingen 1965.
- Moitra S., *Developing Policies for Cybercrime*, „European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice”, 2005, Vol. 13, No. 3.
- Murphy T., *The Admissibility of CCTV Evidence in Criminal Proceedings*, „International Review of Law, Computer & Technology”, 1999, Vol. 3.
- Myers D., *The names and scope of treaties*, „American Journal of International Law”, 1957, Vol. 51.

- Newman D., *Introduction to criminal justice*, New York 1975.
- Nuth M., *Taking Advantage of New Technologies: For and Against Crime Computer Law and Security Report*, „Computer Law & Security Review”, 2008, Vol. 24.
- Ottis R., Lorents P., *Cyberspace: Definition and Implications. In Proceedings of the 5th International Conference on Information Warfare and Security*, Dayton 2010.
- Partridge D., *A New Guide to Artificial Intelligence*, New Jersey 1991.
- Paul G., *Foundations of Digital Evidence*, Chicago 2008.
- Peretti K., *Data Breaches: What the Underground World of “Carding” Reveals*, „Santa Clara Computer and High Technology Journal”, 2008, Vol. 25, No. 2.
- Peters K., *Strafprozess. Ein Lehrbuch*, Karlsruhe 1980.
- Pollit M., *Cyberterrorism – Fact or Fancy?*, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1361372300870098>.
- Reidenberg J., *Technology and Internet Jurisdiction*, „University of Pennsylvania Law Review”, 2005, Vol. 153, No. 6.
- Resseguie D., *Computer Searches and Seizure*, „Cleveland State Law Review”, 2000, Vol. 185, No. 48.
- Rosenfeld E., *Der Reichsstrafprozess*, Berlin 1909.
- Rousseau C., *Principes généraux du droit international public*, Paris 1944.
- Sauer W., *Allgemeine Prozessrechtslehre*, Berlin 1951.
- Schmidt E., *Lehrkommentar*, Göttingen 1952.
- Searle J., *Is the Brain's Mind a Computer Program?*, „Scientific American”, 1990.
- Shapiro A., *The Internet*, „Foreign Policy”, 1999, Vol. 115.
- Shaw M., *International Law*, Leicester 2008.
- Sieber U., *Computerkriminalität und Informationsstrafrecht*, „Computer und Recht”, 1995.
- Sieber U., *Der strafrechtliche Schutz der Information*, „Zeitschrift für die Gesamte Strafrechtswissenschaft”, 1991, Vol. 103.
- Sieber U., *Przestępczość komputerowa a prawo karne informatyczne w międzynarodowym społeczeństwie informacji i ryzyka*, „Przegląd Policyjny”, 1995, nr 3.
- Silver O., *European Cybercrime Proposal Released*, „Computer Fraud and Security”, 2001, Vol. 5.
- Silverman A., *Mind, Machine, and Metaphor. An Essay on Artificial Intelligence and Legal Reasoning*, Boulder 1993.
- Simon E., *Cyberporn and Censorship: Constitutional Barriers to Preventing Access to Internet Pornography by Minors*, „The Journal of Criminal Law and Criminology”, 1998, Vol. 88, No. 3.
- Sinrod J., Reilly W., *Cyber-Crimes: A Practical Approach to the Application of Federal Computer Crime Laws*, „Santa Clara Computer and High Technology Law Journal”, 2000, Vol. 16, No. 2.
- Sosa-Iudicissa M., *History of Telemedicine*, [w:] *Handbook of Telemedicine*, ed. by O. Ferrer-Roca, M. Sosa-Iudicissa, Amsterdam – Berlin – Oxford – Tokyo – Washington 1998.

- Speer L., *Redefining Borders: The Challenges of Cybercrime*, „Crime, Law and Social Change”, 2000, Vol. 34.
- Steward J., *International Policing of Child Pornography on the Internet*, „Houston Journal of International Law”, 1997, Vol. 20.
- Stolz A., *Congress and Capital Punishment: An Exercise in Symbolic Politics*, „Law and Policy Quarterly”, 1983, Vol. 5, No. 2.
- Swire P., *Elephants and Mice Revisited: Law and Choice of Law on the Internet*, „University of Pennsylvania Law Review”, 2005, Vol. 153, No. 6.
- Vassilaki I., *Multimediale Kriminalität, Entstehung, Formen und rechtspolitische Fragen der Post-Computerkriminalität*, „Computer und Recht”, 1997.
- Venegas P., *Guide to smart contracts. Blockchain examples*, Cambridge 2017.
- Walden I., *Computer Crimes and Digital Investigations*, New York 2007.
- Walden I., *Harmonising Computer Crime Laws in Europe*, „European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice”, 2004, Vol. 12, No. 4.
- Wang S., *Measures of Retaining Digital Evidence to Prosecute Computer-based Cyber-crimes*, „Computer Standards and Interfaces”, 2007, Vol. 29.
- Weber A., *The Council of Europe's Convention on Cybercrime*, „Barkley Technology Law Journal”, 2003, Vol. 18, No. 1.
- Weinknecht J., Bellinghausen H., *Multimedia-Recht: Für Autoren, Produzenten und Nutzer*, Heidelberg 1997.
- Weitz H., *Trial Practise In The Computer Age: Use of Computer – Generated Evidence*, „Web Law Review”, <http://www.eaglelink.com/law-review/3w97.html>.
- Wible B., *A Site Where Hackers are Welcome: Using Hack-In Contests to Shape Preferences and Deter Computer Crime*, „The Yale Law Journal”, 2003, Vol. 112, No. 6.
- Winick R., *Searches and seizures of computers and computer data*, „Harvard Journal of Law & Technology”, 1994, Vol. 8, No. 1.

4.2. Literatura krajowa

- Adamski A., *Prawo karne komputerowe*, Warszawa 2000.
- Ajdukiewicz K., *Logika pragmatyczna*, Warszawa 1965.
- Aleksandrowicz T., *Bezpieczeństwo w cyberprzestrzeni ze stanowiska prawa międzynarodowego*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, 2016, nr 15.
- Artymiak G., Rogalski M., Sobolewski Z., *Proces karny. Część ogólna*, Warszawa 2007.
- Babis H., *Internet*, [w:] *Encyklopedia zagadnień międzynarodowych*, red. E. Cała-Wacinkiewicz, R. Podgórzeński, Warszawa 2011.
- Bednarek J., Andrzejewska A., *Cyberswiat – możliwości i zagrożenia*, Warszawa 2009.
- Bernátek I., *Cyberprzestępczość – działalność przestępcza bez granic*, http://jgora.po.gov.pl/wydarzenia/20170420/cyberprzestepczosc_CZ.pdf.
- Bieńkowska B., Kruszyński P., Kulesza C., Piszczek P., *Wykład prawa karnego procesowego*, Białystok 2003.

- Bieńkowska B., *O przedmiocie procesu karnego (na tle zasady kontradiktoryjności)*, „Państwo i Prawo”, 1994.
- Bojańczyk A., *Dowód prywatny w postępowaniu karnym w perspektywie prawnoporównawczej*, Warszawa 2011.
- Boratyńska K., Chojniak Ł., Jasiński W., *Postępowanie karne*, Warszawa 2012.
- Boratyńska K., Górski A., Sakowicz A., Ważny A., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Boratyńska K., Królikowski M., *Komentarz do art. 167*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2016.
- Branicki W., Kupiec T., Wolańska-Nowak P., *Badanie DNA dla celów sądowych*, Warszawa 2008.
- Bratoszewski J., Gardocki L., Gostyński Z., Przyjemski S., Stefański R., Zabłocki S., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2003.
- Broniewicz W., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2008.
- Bucoń G., *Dopuszczalność „opinii prywatnej” w procesie karnym*, „Państwo i Prawo”, 2009, nr 3.
- Buczyńska-Garewicz H., *O pojęciu cnoty: czy cnota jest przeżytkiem?*, „Teksty: teoria literatury, krytyka, interpretacje”, 1981, t. 55, nr 1.
- Bujnowska-Fedak M., Tomczak M., *Innowacyjne aplikacje telemedyczne i usługi e-zdrowia w opiece nad pacjentami w starszym wieku*, „Zeszyty Naukowe Ochrony Zdrowia. Zdrowie Publiczne i Zarządzanie”, 2013, nr 11.
- Byrski J., *Oprogramowanie zawierające elementy sztucznej inteligencji. Wybrane zagadnienia prawne*, [w:] *Experientia Docet. Księga jubileuszowa ofiarowana Pani Profesor Elżbiecie Traple*, red. P. Kostański, P. Podrecki, T. Targosz, Warszawa 2017.
- Camap R., *Filozofia jako analiza języka nauki*, Warszawa 1969.
- Choromańska A., Porwisz M., *Wybrane zagadnienia prawa karnego procesowego*, Szczytno 2015.
- Cieślak M., *O pojęciu przedmiotu procesu karnego i w sprawie tzw. „podstawy procesu”*, „Państwo i Prawo”, 1959.
- Cieślak M., *Polska procedura karna*, Warszawa 1984.
- Cieślak M., *Postępowanie karne. Zarys instytucji*, Warszawa 1982.
- Cieślak M., *Proces karny (skrypt)*, Kraków 1952.
- Cieślak M., *Środki przymusu na tle bodźców prawnych w procesie karnym*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze”, 1960, nr 7.
- Cieślak M., *Zagadnienia dowodowe w procesie karnym*, Warszawa 1955.
- Cieślak W., Woźniewski K., *Leksykon prawa karnego procesowego. 100 podstawowych pojęć*, Warszawa 2012.
- Czaplicka D., Sołtyśzewski I., *Zabezpieczanie śladów biologicznych na potrzeby badań genetycznych i bazy DNA*, [w:] *Procesowo-kryminalistyczne czynności dowodowe*, red. M. Lisiecki, M. Zajder, Szczytno 2003.
- Czarnecki W., *Dowód z zawartości dysku. Jak go zabezpieczyć?*, [w:] *Przestępczość teleinformatyczna*, red. A. Misiuk, J. Kosiński, P. Ciszka, Szczytno 2003.

- Dajda J., *Wizualizacja przemieszczania się osób na podstawie bilingów telefonicznych*, [w:] *Metody sztucznej inteligencji w działaniach na rzecz bezpieczeństwa publicznego*, red. E. Nawarecki, G. Dobrowolski, M. Kisiel-Dorohinicki, Kraków 2009.
- Daszkiewicz W., *Prawo karne procesowe. Zagadnienia ogólne*, Bydgoszcz 2000.
- Daszkiewicz W., *Prawo karne procesowe. Zagadnienia ogólne*, t. II, Katowice 2001.
- Daszkiewicz W., *Proces karny. Część ogólna*, Toruń 1985, Warszawa – Poznań 1994, Poznań 1995.
- Dąbkiewicz K., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do zmian 2015*, Warszawa 2015.
- Dębowski J., *O klasycznej koncepcji prawdy i jej filozoficznych podstawach. Czy w Matrixie możliwa jest prawda?*, [w:] *Oblicza prawdy w filozofii, kulturze, języku*, red. A. Kiklewicz, E. Starzyńska-Kościszko, Olsztyn 2014.
- Dobrzeńcki K., *Prawo a etos cyberprzestrzeni*, Toruń 2004.
- Dolecki H., *Ciężar dowodu w polskim procesie cywilnym*, Warszawa 1998.
- Dorosz P., *Wykorzystanie przynęt internetowych*, [w:] *Przestępczość teleinformatyczna*, red. A. Misiuk, J. Kosiński, P. Ciszka, Szczytno 2003.
- Drajewicz D., *Kontradyktoryjność procesu karnego w świetle projektowanych zmian kodyfikacyjnych*, „Monitor Prawniczy”, 2012, nr 18.
- Drażewski R., Filipkowski W., Sepielak J., *Analiza przepływów finansowych*, [w:] *Metody sztucznej inteligencji w działaniach na rzecz bezpieczeństwa publicznego*, red. E. Nawarecki, G. Dobrowolski, M. Kisiel-Dorohinicki, Kraków 2009.
- Drozd A., *Inicjatywa dowodowa pokrzywdzonego w świetle kontradyktoryjnego procesu karnego*, https://prawo.uni.wroc.pl/sites/default/files/students-resources/strony_inicjatywa%20dowodowa%20pokrzywdzonego%20w%20nowym%20kpk.pdf.
- Dubois J., *Popłoch w prokuraturze*, „Na Wokandzie”, 2014, t. 19, nr 1.
- Dudka K., Paluszkiewicz H., *Postępowanie karne*, Warszawa 2015.
- Dyl A., Dyl K., Miętkowska K., Tokarz A., *Procedura karna. Repetytorium*, Warszawa 2012.
- Dziadul J., *Dowód z DNA. Polska kryminalistyka łapie genetyczne tropy*, „Polityka”, 2001, nr 8.
- Działocha K., Zalański T., *Zasada prawidłowej legislacji jako podstawa kontroli konstytucyjności prawa*, „Przegląd Legislacyjny”, 2006, nr 3.
- Ferenz J., *Egzamin z kontradyktoryjności*, „Na Wokandzie”, 2014, t. 19, nr 1.
- Filar M., *Dowód z DNA. Nowa epoka prawa dowodowego czy zawiedzione nadzieje*, [w:] *Współczesne problemy procesu karnego i jego efektywność. Księga pamiątkowa profesora Andrzeja Bulsiewicza*, red. A. Marek, Toruń 2004.
- Filar M., *Pokrzywdzony (ofiara przestępstwa) w polskim prawie karnym materialnym*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych”, 2002, nr 2.
- Filipkowski W., *Wybrane obszary zastosowania technologii data mining w kryminalistyce*, [w:] *Meandry prawa karnego i kryminalistyki*, red. J. Kasprzak, W. Cieślak, I. Nowicka, Szczytno 2015.
- Fischer B., *Przestępstwa komputerowe i ochrona informacji. Aspekty prawno-kryminalistyczne*, Zakamycze 2000.

- Flaga-Gieruszyńska K., *MHealth a wybrane prawa pacjenta o charakterze informacyjnym*, [w:] *E-obywatel E-sprawiedliwość E-usługi*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2017.
- Frańczuk M., *Prawda jako pojęcie języka prawnego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie”, 2015.
- Gaberle A., *Dowody w sądowym procesie karnym. Teoria i praktyka*, Warszawa 2010.
- Gardocka T., *Postępowanie karne. Podręcznik akademicki*, Warszawa 2005.
- Gizbert-Studnicki T., *Zasady i reguły prawne*, „Państwo i Prawo”, 1988, nr 3.
- Gizbert-Studnicki T., *Znaczenie terminu „domniemanie prawne” w języku prawnym i prawniczym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 1974, nr 1.
- Goc M., Moszczyński J., Piotrowski G., *Zastosowanie osiągnięć współczesnej nauki i techniki w policyjnych badaniach kryminalistycznych*, „Problemy Kryminalistyki”, 1999, nr 225.
- Golonka A., *Cyberprzestępczość – międzynarodowe standardy zwalczania zjawiska a polskie regulacje karne*, „Studia Prawnicze, Rozprawy i Materiały”, 2016, t. 18, nr 1.
- Góra-Błaszczkowska A., *Zasada równości stron w procesie cywilnym*, Warszawa 2008.
- Górka H., *O pszczelarzach, chemikach i błędzących logikach – błędy logiczne w wypowiedziach i definicjach*, „Semina Scientarium”, 2006, nr 6.
- Grajewski J., *Prawo karne procesowe – część ogólna*, Warszawa 2009.
- Grajewski J., Rogoziński P., Steinborn S., *Kodeks postępowania karnego*, t. I: *Komentarz do art. 1-424*, Warszawa 2010.
- Gruchoła M., *Polityka Unii Europejskiej w zakresie cyberprzestępczości*, [w:] *Patologie w cyberświecie*, red. S. Bębas, J. Plis, J. Bednarek, Radom 2012.
- Grzegorzczak T., *Dowody w postępowaniu karnym*, Warszawa 1998.
- Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego oraz ustawa o świadku koronnym*, Warszawa 2008.
- Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz Zakamycza*, Zakamycze 2004.
- Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2011, 2014.
- Grzelak M., Liedel K., *Bezpieczeństwo w cyberprzestrzeni. Zagrożenia i wyzwania dla Polski – Zarys problemu*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, 2012, nr 22.
- Grzeszczyk W., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2012.
- Grzybowski S., *System prawa cywilnego*, Warszawa 1985.
- Hanusek T., *Kryminalistyka. Zarys wykładu*, Kraków 2005.
- Hanusek T., *O przedmiocie kryminalistyki*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, 1985, t. 750.
- Hanusek T., *Zarys kryminalistyki taktycznej*, Warszawa 1994.
- Hofmański P., *Model kontradyktoryjny w świetle projektu zmian k.p.k. z 2012 r.*, [w:] *Kontradyktoryjność w polskim procesie karnym*, red. P. Wiliński, Warszawa 2013.
- Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do artykułów 1-296*, Warszawa 2011.
- Hofmański P., *Zasada kontradyktoryjności*, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego. Zasady procesu karnego*, red. P. Wiliński, Warszawa 2014.

- Hołyst B., Pomykała J., *Cyberprzestępczość, ochrona informacji i kryptologia*, „Prokuratura i Prawo”, 2011, nr 1.
- Horoszowski P., *Nazwa i pojęcie „dowodu” w teorii i praktyce prawa sądowego*, „Państwo i Prawo”, 1956, nr 10.
- Jabłońska-Bonca J., *O prawie, prawdzie i przekonywaniu*, Koszalin 1999.
- Jagiełło D., *Glosa do postanowienia SN z dnia 21 maja 2013 r., III KK 389/12*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 2014, nr 3.
- Jakubecki J., *Naczelné zasady postępowania cywilnego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego*, [w:] *Czterdziestolecie kodeksu cywilnego. Zjazd katedr postępowania cywilnego w Zakopanem*, red. I. Ratusińskiej, Kraków 2006.
- Jakubski J., *Bezpieczeństwo transakcji dokonywanych kartą płatniczą w Internecie*, „IT Security Magazin”, 2000, nr 1-2.
- Jankowska M., *Podmiotowość prawna sztucznej inteligencji?*, [w:] *O czym mówią prawnicy mówiąc o podmiotowości*, red. A. Bielska-Brodziak, Katowice 2015.
- Janowski J., *Cybernetyzacja prawa*, [w:] *X-lecie CBKE. Księga pamiątkowa z okazji 10-lecia Centrum Badań Problemów Prawnych i Ekonomicznych Komunikacji Elektronicznej i Studenckiego Koła Naukowego*, red. E. Galewska, S. Kotecka, Warszawa 2012.
- Jaroszewska A., *Wybrane aspekty cyberprzestępczości w cyberprzestrzeni. Studium prawnokarne i kryminologiczne*, Olsztyn 2017.
- Jasiński W., *Wykorzystanie elektronicznych przelewów funduszy do prania pieniędzy*, „Prokuratura i Prawo”, 1998, nr 4.
- Jędrzejewska A., *Podmiotowość prawna spółki cywilnej będącej podmiotem gospodarczym*, „Przegląd Prawa Handlowego”, 1993, nr 4.
- Jodłowski J., *Zasada prawdy materialnej w postępowaniu karnym. Analiza w perspektywie funkcji prawa karnego*, Warszawa 2015.
- Judycki S., *O klasycznym pojęciu prawdy*, „Roczniki Filozoficzne”, 2001.
- Judycki S., *Prawda i kryterium prawdy: korespondencja, koherencja, praktyka*, „Kwartalnik Filozoficzny”, 1999.
- K. Dudka, Paluszkiwicz H., Szumiło-Kulczycka D., *Kodeks postępowania karnego. Wybór orzecznictwa z komentarzem*, Warszawa 2015.
- Kalinowski S., *Polski proces karny w zarysie*, Warszawa 1981.
- Karatysz M., *Zjawisko cyberprzestępczości a polityka cyberbezpieczeństwa w regulacjach prawnych Rady Europy, Unii Europejskiej i Polski*, „Refleksje”, 2013, nr 7.
- Kardas P., *Zasada prawdy materialnej w perspektywie korespondencyjnej, koherencyjnej, pragmatycznej i konsensualnej teorii prawdy*, [w:] *Kontradycyjność w polskim procesie karnym*, red. P. Wiliński, Warszawa 2013.
- Kędzierska G., *Definicja kryminalistyki w dobie społeczeństwa informacyjnego*, [w:] *Co nowego w kryminalistyce – przegląd zagadnień z zakresu zwalczania przestępczości*, red. E. Gruza, M. Goc, T. Tomaszewski, Warszawa 2010.
- Kidyba A., *Niektóre skutki dla obrotu handlowego wprowadzenia trzeciej kategorii podmiotowej*, „Przegląd Prawa Handlowego”, 2004, nr 12.

- Kiełbicki K., *Redefinicja zasady kontrydiktoryjności w postępowaniu karnym – uwag kilka*, „Palestra”, 2013, nr 9-10.
- Klejnowska M., Kłak C., Sobolewski Z., *Proces karny. Część ogólna*, Warszawa 2011.
- Kmieciak R., „Dowód prywatny” i tzw. zasada swobody dowodzenia w postępowaniu karnym, „Państwo i Prawo”, 2013, nr 2.
- Kmieciak R., *Dokumenty prywatne i ich „prywatne gromadzenie” w sprawach karnych*, „Państwo i Prawo”, 2004, nr 5.
- Kmieciak R., *Dowód ścisły w procesie karnym*, Lublin 1983.
- Kmieciak R., *Posiedzenie sądu w procesie karnym*, Lublin 1993.
- Kmieciak R., Skrętowicz E., *Proces karny. Część ogólna. Wydanie II zmienione i uzupełnione po wejściu w życie k.p.k. z 1997 r.*, Zakamycze 1999.
- Knoppek K., *Dokument w procesie cywilnym*, Poznań 1993.
- Kołecki H., *Pojęcie dokumentu publicznego, autentycznego i oryginalnego w polskim prawie karnym, cywilnym i administracyjnym oraz w kryminalistyce*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Profesora Andrzeja Szwarca*, red. T. Hanusek, Z. Kegel, K. Sławik, K. Complak, Wrocław 2001.
- Konieczny J., *Metodologiczna charakterystyka kryminalistyki*, Katowice 1984.
- Koper R., *Dowody w procesie karnym*, [w:] *Postępowanie karne. Dynamika postępowania (podręcznik dla kierunku administracja)*, red. R. Netczuka, Katowice 2016.
- Kordik A., Prusak F., Świda Z., *Prawo karne procesowe. Część ogólna*, Wrocław – Szczecin 1994.
- Kosiński J., *Paradygmaty cyberprzestępczości*, Warszawa 2015.
- Kowalski P., *Zasada kontrydiktoryjności procesu karnego w świetle projektu Komisji Kodyfikacyjnej prawa karnego*, „Palestra”, 2012, nr 7-8.
- Kruszyński P., Błoński M., Zbrojewska M., *Dowody i postępowanie dowodowe w procesie karnym. Komentarz praktyczny z orzecznictwem. Wzory pism procesowych*, Warszawa 2015.
- Kruszyński P., Warchoł M., *Pozycja sędziego na tle modeli postępowania przygotowawczego*, „Palestra”, 2008, nr 3-4.
- Kruszyński P., *Wykład prawa karnego procesowego*, Warszawa 2003.
- Kruszyński P., Zdrojewska M., *Nowy model postępowania karnego ukształtowany nowelą do k.p.k. z 27 września 2013 r.*, „Palestra”, 2014, nr 1-2.
- Kulesza C., Starzyński P., *Postępowanie karne*, Warszawa 2017.
- Kulesza J., *Międzynarodowe prawo Internetu*, Poznań 2010.
- Kulicki M., Kwiatkowska-Wójcikiewicz V., Stęпка L., *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej*, Toruń 2009.
- Kwiatkowski Z., *Dowód prywatny w projekcie zmian KPK*, „Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury”, 2012, nr 3.
- Lach A., *Dowody elektroniczne*, Toruń 2004.
- Leszczyński L., Maroń G., *Pojęcie i treść zasad prawa orz. generalnych klauzul odsyłających. Uwagi porównawcze*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, 2013, nr 1.

- Lewandowski S., Machińska H., Malinowski A., Petzel J., *Logika dla prawników*, Warszawa 2003.
- Lipczyńska M., *Polski proces karny. Zagadnienia ogólne*, Warszawa – Wrocław 1986.
- Lipczyńska M., Kordik A., Kegel Z., Świda-Łagiewska Z., *Polski proces karny*, Warszawa – Wrocław 1975.
- Luzar Ł., *Koń trojański w służbie Policji*, [w:] *Przestępczość teleinformatyczna*, red. A. Misiuk, J. Kosiński, P. Ciszka, Szczytno 2003.
- Madej M., *Rewolucja informatyczna – istota, przejawy oraz wpływ na postrzeganie bezpieczeństwa państw i systemu międzynarodowego*, [w:] *Bezpieczeństwo teleinformatyczne państwa*, red. M. Madej, M. Terlikowski, Warszawa 2009.
- Majewski J., *Uwagi o przewidywanym wpływie projektowanych zmian w przepisach o postępowaniu jurysdykcyjnym na możliwości realizacji zasady prawdy materialnej – głos w dyskusji*, [w:] *Adwokatura jako uczestnik procesu legislacyjnego*, red. J. Giezek, A. Malicki, Warszawa 2012.
- Marcinek T., *Billing po przejściach*, [w:] *Rozwiązania informatyczne dla firm telekomunikacyjnych*, Raport Computerworld, 25 lutego 2002 r.
- Marszał K., *Prawo karne procesowe*, Warszawa 1988.
- Marszał K., *Proces karny*, Katowice 1996.
- Martyniak J., *Podstawy informatyki z elementami telemedycyny*, Kraków 2009.
- Mazurkiewicz S., Klich A., *Świadczenie usług medycznych z wykorzystaniem telemedycyny – stan obecny i perspektywy*, [w:] *E-obywatel E-sprawiedliwość E-usługi*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2017.
- Mądrzak H., *Pojęcie zasad procesowych i sposób ich urzeczywistnienia w poszczególnych systemach prawa procesowego*, [w:] *Postępowanie cywilne*, red. H. Mądrzak, Warszawa 2003.
- Menkes M., *Tortury a środki dowodowe w procesie karnym: sprawa Gafgen v. Niemcy*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego”, 2012, nr 3.
- Mierzejewski P., *Kompendium postępowania karnego*, Warszawa 2012.
- Milewski R., Wawrzyniak E., *Oko w sieci*, „PC World Computer”, 2002, nr 4.
- Miścicka-Śliwka D., *Dowód z badań DNA a inne dowody w procesach o ustalenie ojcostwa*, Warszawa 2000.
- Morawski L., *Domniemania a dowody prawnicze*, Toruń 1981.
- Murzynowski A., *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1976.
- Nagel E., *Struktura nauki*, Warszawa 1970.
- Nelken J., *Dowód poszlakowy w procesie karnym*, Warszawa 1970.
- Nelken J., *Wniosek dowodowy na tle kodeksu postępowania karnego*, „Palestra”, 1971, t. 15, nr 2.
- Nieżnański E., *Logika*, Warszawa 2011.
- Nita B., Światłowski A., *Kontradyktoryjny proces karny (między prawdą materialną a szybkością postępowania)*, „Państwo i Prawo”, 2012, nr 1.
- Nowa encyklopedia powszechna PWN*, Warszawa 1995.

- Nowacki J., *Rządy prawa. Dwa problemy*, Katowice 1995.
- Nowak A., *Cyberprzestrzeń jako nowa jakość zagrożeń*, „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej”, 2013, t. 92, nr 3.
- Nowak T., *Dowód z dokumentu w polskim procesie karnym*, Poznań 1994.
- Ollech W., *Oszustwo przez kliknięcie myszką*, „Problemy Kryminalistyki”, 2001, nr 234.
- Pazdan M., *Podmioty stosunków cywilnoprawnych – zagadnienia ogólne*, [w:] *Prawo cywilne – część ogólna. System Prawa Prywatnego*, red. M. Safjan, Warszawa 2007.
- Piasecki K., *Postępowanie sporne rozpoznawcze*, Warszawa 2004.
- Pikulski S., *Podstawowe zagadnienia taktyki kryminalistycznej*, Białystok 1997.
- Płaza A., *Przestępstwa komputerowe*, Rzeszów 2000.
- Politowska B., Politowski K., *Podśluch w sieci telefonii GSM – jak to zrobić bez udziału operatora?*, [w:] *Przestępczość teleinformatyczna*, red. A. Misiuk, J. Kosiński, P. Ciszka, Szczytno 2003.
- Prusak F., *Postępowanie karne. Warunki dopuszczalności procesu i czynności procesowe*, Warszawa 2002.
- Pułto K., *Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki. Tłumaczenie i wstęp*, Warszawa 2002.
- Rylski A., *Zasady postępowania dowodowego*, [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rutkowska-Ząbczyk, Warszawa 2010.
- Rylski P., *Działanie sądu z urzędu a podstawa faktyczna wyroku*, Warszawa 2009.
- Schaff L., *Dowody z taśmy magnetycznej w polskim procesie karnym*, „Problemy Kryminalistyki”, 1959, nr 17.
- Schaff L., *Wszczęcie postępowania karnego a problematyka podstawy i przedmiotu procesu*, „Państwo i Prawo”, 1959, nr 2.
- Siedlecki W., *Zasada kontradiktoryjna i zasada śledcza w polskim procesie cywilnym*, „Państwo i Prawo”, 1955, nr 2.
- Siedlecki W., Świeboda Z., *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2004.
- Sienkiewicz P., *Terroryzm w cybernetycznej przestrzeni*, [w:] *Cyberterroryzm – nowe wyzwania XXI wieku*, red. T. Jemioła, J. Kiesielnicki, K. Rajchel, Warszawa 2009.
- Siwik L., Staniszewski W., *Monitorowanie i analiza aktywności użytkowników komputerowych*, [w:] *Metody sztucznej inteligencji w działaniach na rzecz bezpieczeństwa publicznego*, red. E. Nawarecki, G. Dobrowolski, M. Kisiel-Dorohinicki, Kraków 2009.
- Skoczeń J., *Istota dowodów nielegalnych*, <http://www.forum.prawnicze.eu/attachments/article/136/Skoczen.pdf>
- Skorupka J., *Funkcje postępowania przygotowawczego*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji”, 2010, t. 82.
- Skorupka J., *Funkcje prawa karnego procesowego*, [w:] *System prawa karnego procesowego*, red. P. Hofmański, Warszawa 2013.
- Skorupka J., *Postępowanie karne. Część ogólna*, Warszawa 2012.
- Skorupka J., Jasiński W., *Ciężar dowodu i obowiązek dowodzenia w procesie karnym*, Warszawa 2017.
- Skorupka S., Auderska H., Łempicka Z., *Mały słownik języka polskiego*, Warszawa 1968.

- Sowa M., *Odpowiedzialność karna sprawców przestępstw internetowych*, „Prokuratura i Prawo”, 2002, nr 4.
- Stachurski D., *O dopuszczalności dowodów prywatnych w postępowaniu karnym w świetle Konstytucji RP*, „Palestra”, 2013, nr 3–4.
- Staćzyk J., *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996.
- Stefański R., *Kodeks postępowania karnego z orzecznictwem i piśmiennictwem (za lata 1998–2003)*, Toruń 2004.
- Stefański R., *O nieadekwatności projektowanych zmian w zakresie postępowania przygotowawczego do proponowanego modelu rozprawy głównej*, [w:] *Kontradymkoryjność w polskim procesie karnym*, red. P. Wiliński, Warszawa 2013.
- Strogowicz M., *Prawda obiektywna i dowody sądowe w radzieckim procesie karnym*, Warszawa 1959.
- Strogowicz M., *Proces karny*, Warszawa 1952.
- Suchorzewska A., *Ochrona prawna systemów informatycznych wobec zagrożenia terroryzmem*, Warszawa 2010.
- Szczepaniak R., *Podmiotowość prawna spółki komunalnej*, „Samorząd Terytorialny”, 2013, nr 5.
- Szymanek K., *Sztuka argumentacji. Słownik terminologiczny*, Warszawa 2004.
- Śliwiński S., *Polski proces karny przed sądem powszechnym. Zasady ogólne*, Warszawa 1948.
- Świda Z., *Realizacja praw człowieka w kontradymkoryjnym procesie karnym*, Wrocław 1994.
- Świda Z., Ponikowski R., Posnow W., *Postępowanie karne. Część ogólna*, Warszawa 2008.
- Świerczyński M., *Telemedycyna w świetle rozporządzenia ogólnego o ochronie danych osobowych*, [w:] *E-obywatel E-sprawiedliwość E-usługi*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2017.
- Tadeusiewicz P., *Wychowywanie dla cyberprzestrzeni jednym z warunków zapobiegania cyberuzależnieniom*, [w:] *Cyberuzależnienia: przeciwdziałanie uzależnieniom od komputera i Internetu*, red. E. Mastalerz, K. Pytel, H. Noga, Kraków 2007.
- Tarapata S., *Przedmiot czynności wykonawczej a przedmiot służący do popełnienia przestępstwa. Uwagi na marginesie uchwały Sądu Najwyższego z 30 października 2008 r. (sygn. akt I KZP 20/08, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych”*, 2009, nr 3.
- Tekielska P., Czekaj Ł., *Działania służb w Unii Europejskiej realizujących zadania na rzecz bezpieczeństwa cybernetycznego*, [w:] *Cyberbezpieczeństwo jako podstawa bezpiecznego państwa i społeczeństwa w XXI wieku*, red. M. Górka, Warszawa 2014.
- Tomaszewski T., *Dopuszczalność „dowodów naukowych” opartych na nowych technologiach*, [w:] *Archiwa X. Zagadnienia kryminalistyczne, procesowe i materialnoprawne*, red. E. Gruza, J. Kupczyński, Warszawa 2012.
- Tomaszewski T., *Problemy dopuszczalności dowodów naukowych w procesie amerykańskim – ciąg dalszy*, „Przegląd Sądowy”, 1995, nr 6.
- Tomaszewski T., *Procesowe funkcje alibi (alibi a poszlaka)*, „Państwo i Prawo”, 1992, nr 5.

- Urbański S., *Wprowadzenie do logiki. Podział logiczny. Definicje*, <http://www.staff.amu.edu.pl/~justynam/definicje.pdf>.
- Waltoś S., Hofmański P., *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2015.
- Waltoś S., *Polski proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2002.
- Waltoś S., *Zasada prawdy materialnej*, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego*, red. P. Wiliński, Warszawa 2014.
- Wasilewski J., *Przestępczość w cyberprzestrzeni – zagadnienia definicyjne*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, 2016, nr 15.
- Wasilewski J., *Zarys definicyjny cyberprzestrzeni*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, 2013, nr 9.
- Widła T., *Ocena dowodu z bieglego*, Katowice 1992.
- Wielec M., *Wartości – Analiza z perspektywy osobliwości postępowania karnego*, Lublin 2017.
- Wiliński P., *Doniosłość zasad w procesie karnym*, [w:] *System prawa karnego procesowego*, red. P. Hofmański, Warszawa 2014.
- Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2000.
- Woźniewski K., *Inicjatywa dowodowa w polskim prawie karnym procesowym*, Gdynia 2001.
- Wójcikowicz J., *Dowód naukowy w procesie sądowym*, Kraków 2000.
- Wójcikowicz J., *Temida nad mikroskopem. Judykatura wobec dowodu naukowego 1993–2008*, Toruń 2009.
- Wrona J., *Cyberprzestrzeń a prawo międzynarodowe. Status quo i perspektywy*, Białystok 2017.
- Wronkowska S., *Podstawowe pojęcia prawa i prawoznawstwa*, Poznań 2004.
- Wronkowska S., *Zasady przyzwoitej legislacji w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Księga XX-lecia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, red. M. Zubik, Warszawa 2006.
- Wronkowska S., Zieliński M., Ziemiński Z., *Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1974.
- Wronkowska S., Ziemiński Z., *Zarys teorii prawa*, Poznań 1997.
- Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2013.
- Wróblewski J., *Domniemania w prawie – problematyka teoretyczna*, „Studia Prawno-Ekonomiczne”, 1973, nr 10.
- Zagrodnik J., *Opinia prywatna w procesie karnym*, [w:] *Dowody w procesie karnym: nowe rozwiązania i niewykorzystane możliwości*, Katowice 2005.
- Zajadło J., *Teoretyczne i filozoficzno-prawne pojęcie prawdy*, [w:] *Pojęcie, miejsce i znaczenie prawdy w procesie karnym*, red. K. Kremens, J. Skorupka, Wrocław 2013.
- Zieliński M., *Poznanie sądowe a poznanie naukowe*, Poznań 1979.
- Zieliński M., Ziemiński Z., *Uzasadnianie twierdzeń, ocen i norm w prawoznawstwie*, Warszawa 1988.
- Ziemiński Z., *Logika praktyczna*, Warszawa 1994.
- Żbikowska M., *Dowód pośrednio nielegalny w polskim procesie karnym*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy”, 2012, nr 1-2.

W serii PRAWA CZŁOWIEKA I PRAWO MIĘDZYNARODOWE ukazały się:

Nr 1. *Wpływ Europejskiej Konwencji Praw Człowieka na systemy ochrony praw człowieka oraz międzynarodowe prawo karne i humanitarne*, red. Elżbieta Karska, Warszawa 2013;

Nr 2. *Prawa dziecka w prawie międzynarodowym*, red. Elżbieta Karska, wyd. 1, Warszawa 2013; wyd. 2, Warszawa 2014;

Nr 3. *Globalne problemy ochrony praw człowieka*, red. Elżbieta Karska, Warszawa 2015.

Nr 4. Vita Zagórowska, *Status prawny Tatarów krymskich*, Warszawa 2015.

Nr 5. Paweł Jaros, *Prawo dziecka do rodziców (odpowiedzialności rodzicielskiej) w kontekście polskich zobowiązań międzynarodowych*, Warszawa 2015.

Nr 6. Elżbieta Hanna Morawska, *Zobowiązania pozytywne państw-stron Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, Warszawa 2016.

Nr 7. *Uchodźcy. Aktualne zagadnienia prawa i praktyki*, red. Elżbieta Karska, Warszawa 2017.

Nr 8. Łukasz Dawid Dąbrowski, *Przestępczość korupcyjna w świetle prawa międzynarodowego*, Warszawa 2018.

Bartłomiej Oręziak – doktorant w Katedrze Ochrony Praw Człowieka i Prawa Międzynarodowego Humanitarnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, pracownik Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, laureat Stypendium Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego za wybitne osiągnięcia w nauce na rok akademicki 2017/2018, autor artykułów naukowych, wykonawca w międzynarodowych i krajowych projektach badawczych oraz prelegent i organizator konferencji naukowych. Główne zainteresowania: prawo i proces karny, ochrona praw człowieka, prawo własności intelektualnej oraz prawo nowych technologii.

Wybór tematu monografii jest wyjątkowo trafny. Postęp technologiczny spowodował, że coraz częściej w postępowaniach sądowych przedstawiane są dowody elektroniczne. Stanowi to duże wyzwanie dla sądów ze względu na specyficzny charakter tych dowodów oraz łatwość ich sfabrykowania lub sfalszowania. Monografia przedstawia w ujęciu międzynarodowym kluczowe zasady postępowania z dowodami elektronicznymi i tym samym wnosi nowy ładunek do nauki prawa. Autor przedstawił kreatywne i oryginalne ustalenia naukowe w oparciu o międzynarodowe źródła prawa, w tym konwencję o cyberprzestępczości. Proponuje własną definicję dowodu elektronicznego, dokonał systematyzacji dowodów elektronicznych oraz przedstawił katalog czynności dowodowych wykorzystywanych w walce z cyberprzestępczością. Jest to książka wartościowa i inspirująca.

*z recenzji prof. nadzw. dr. hab. Marka Świerczyńskiego,
Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie*

Już z samego spisu treści wynika (a zawartość pracy to potwierdza), że praca stanowić ma możliwie kompleksowe i twórcze, a nie odtwórcze, oraz jednocześnie nieograniczające się wyłącznie do polskich aktów prawnych omówienie problematyki cyberprzestępczości z perspektywy aspektów proceduralnych. Jest to istotny walor recenzowanego utworu, który to zainteresować może w związku z powyższym zarówno teoretyków, jak i praktyków, zajmujących się zawodowo problematyką prawa karnego *sensu largo*. Recenzowany utwór, z uwagi na zaproponowane przez Autora postulaty *de lege ferenda*, powinien zainteresować nadto wszystkie osoby zaangażowane w proces legislacyjny. Podsumowując – recenzowaną pracę ocenić należy wysoko pod względem merytorycznym.

*z recenzji dr. Konrada Burdziaka,
Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego*

Autor bardzo szeroko merytorycznie oraz objętościowo przedstawił kwestie dowodowe w sprawach powiązanych z cyberprzestępczością. Zwraca również uwagę bardzo bogaty warsztat techniczny pracy oraz wnikliwość analizy. Zasadniczo jest to jedna z bardziej nowatorskich prac jakie natenczas powstały, która porusza kwestie powiązania procesu karnego z cyberprzestępczością. Autor w sposób bardzo interesujący snuje swoje rozważania nad szeregiem pojęć i tworzy swoje specyficzne i nowatorskie konstrukcje i podziały. Reasumując docenić trzeba wyjątkową wartość przedłożonej do recenzji pracy.

*z recenzji dr. Marcina Wielca
Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie*

ISBN 978-83-64298-08-0

